

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.
Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1908 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitan­de af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städe söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Därjämte skola i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikal* m. m. ur Sveriges administrativa praxis. På grund af därom från åtskilliga håll framställd begäran kommer tidskriften dessutom att meddela kortare anmälningar och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Docenten S. WALLENGREN såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af Kammarrådet d:r G. THULIN. Litteraturafdelningen kommer att redigeras af Fil. Lic. F. HJELMQVIST.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösna häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1907.

P. Fahlbeck.

Innehåll:

Emil Sommarin, Ett hufvudproblem i ekonomisk historia.

Hilma Borelius, Den politiska kvinnorösträtten.

Nils Andersson, Några anteckningar om rättegångsväsendet vid de tyska underdomstolarna.

Gustaf Melander, Justitieombudsmannen och ämbetsmännen.

I. Törnebladh, En föreslagen och en införd reform inom förvaltningen.

Litteratur.

Strödda meddelanden.

Administrativ praxis.

Ett hufvudproblem i ekonomisk historia.

Af

Fil. Lic. Emil Sommarin.

Spörsmålet om förutsättningarna för och möjligheten af ett oföränderligt penningvärde tilldrager sig bland nationalekonomer och finansmän ett växande intresse. På samma gång riktas uppmärksamheten äfven starkare på *penningvärdets växlingar i äldre tid, i hvilkas nöjaktiga konstaterande den ekonomiska historien med nödvändighet måste se ett hufvudproblem.*

Detta problems nöjaktiga lösning torde utgöra den första förutsättningen för ekonomisk historieskrifning, för så vidt man afser icke endast framläggandet af faktiska ekonomiska uppgifter för en gången tid, utan önskar göra de ekonomiska data till led i en framställning af den ekonomiska utvecklingen under ett mer eller mindre omfattande historiskt skede och på samma gång göra deras betydelse begriplig för nutida uppfattning.

Problemets vikt har ej förbisetts af historici ex professo. För olika skeden äfven i den svenska historien ha af historiska författare, som mera ingående behandlat ett eller annat af dem, framlagts mer eller mindre åskådliga, stundom helt visst slående karakteristiker af dessa olika tiders ekonomiska tillstånd, och därvid ha äfven jämförande synpunkter ut ifrån nutida ståndpunkter någon gång anlagts. Vanligen ha dock historiker af facket vid sådana karakteriseringar och betraktelser låtit leda sig af sin historiska blick och af sin allmänna, ofta på detaljrik känne-

dom byggda uppfattning om de tidevarf, deras specialforskningar gällt. Mindre ofta ha de systematiskt motiverat sin uppfattning. Skäl därtill ha väl oftast varit, att de ansett ett närmare ingående på de ekonomiska förhållandena ligga utom ämnet eller ock föra in uti onödigt invecklade utredningar.

Problemets svårlosthed är oomtvistlig.

Resonnemångsvis ha framställts suppositioner om dess definitiva olöslighet. »Den första förutsättningen för att man skall kunna tala om ett gemensamt pris i ett land eller landskap är att ett sådant finnes; men detta innebär, att området är en gemensam marknad, hvilket först ganska sent (och ännu ej fullständigt) blifvit förhållandet. Vidare förutsätter undersökningen en fullständig kännedom om icke blott halt och vikt hos det mynt, hvori priset i hvarje särskildt fall beräknats, utan dess utom om den prisleförskjutning, som hvarje myntförsämring med förde; men det sista är omöjligt att veta, ty att prisleförskjutningen ej stod i trogen proportion till försämringens omfattning torde vara tämligen säkert. Då prisstatistiska undersökningar uppgöras efter den historiska kritikens strängaste regler, . . blifva resultaten vanligen, som följd af dessa svårigheter, så obestämda och värdelösa, att man knappast kan inse nyttan af det oerhörda arbete de förutsätta»¹⁾. Detta skeptiska resonnemång skjuter uppenbarligen öfver målet. Till anläggningen är det i själfva verket nihilistiskt mot icke endast den historiska statistiken, utan öfverhufvud mot all forskning, som ej ligger inom de exakta vetenskapernas område. Den ekonomiska historien gör ej anspråk på matematisk visshet för de satser den söker bevisa, och till uppnående af s. k. historisk visshet torde den äga vida bättre premisser för de slutsatser, den drager, än man på många håll a priori antager. Den ekonomiska historien torde ej heller af de ofullkomligheter, som dock måste vidlåda dess material och hvilkas följder förberäkningarnas noggrannhet måste förutses, låta afskräcka sig från de mödosammaste försök att komma sanningen så nära som möjligt, i ett fall där en äfven endast tillnärmelsevis riktig kännedom om

---

¹⁾ ELI F. HECKSCHER i *Historisk tidskrift* 1904, s. 191. — Till H:s uppsats jfr HOLGER ROSMAN *Därs.* 1905, s. 26 ff.

de verkliga förhållandena är af så stort värde, som kunskapen om den allmänna prisnivån och penningvärdet i äldre tider måste vara för bedömandet af den ekonomiska utvecklingen med allt hvad därunder inbegripes och därur kan härledas.

Problemets behandling har, så vidt bekant, i den svenska litteraturen hittills varit tämligen famlande. Bland de författare, som ägnat det särskild uppmärksamhet eller ett mera ingående öfvervägande kunna emellertid räknas flera af den svenska historiska vetenskapens främste.

H. HILDEBRAND *Sveriges medeltid 1: 975* (1894) ägnar efter ett 30-tal sidor uppräknningar af olika priser för allahanda varor m. m. — en värdefull framläggning af material¹⁾ — en sida åt frågan om penningens köpkraft. Med hänsyn till jämförelsen af medeltida priser med nutidens uppställer han tvänne principer: »Vid angifvande af penningemarkens värde i nu gällande mynt (*har*) jag rättat mig efter det värde, silfret hade före den senaste, ganska betydliga nedsättningen af silfverpriset», — och i fråga om de varor, på hvilkas pris jämförelsen bör grundas: »Vi måste hålla oss till nödvändighetsföremålen af inhemskt ursprung, ty andra föremål, i synnerhet de af främmande ursprung, måste i förhållande till silfret och till nödvändighetsföremålen hafva stått i helt andra förhållanden än nu, beroende på möjligheten af tillförsel och på efterfrågan». Mot den förstnämnda principen torde intet kunna invändas: silfvervärdet omedelbart före guldmyntfotens genomförande i landet, hvilken tidpunkt nära sammanfaller med denna myntfots internationella seger, torde vara det lämpligaste vid jämförelser mellan äldre tiders och nutidens penningvärde. Den andra principen är till sin första hälft lyckligt formulerad: »Vi måste hålla oss till nödvändighetsföremålen». Ett indragande af priser å varor, afsedda att tillfredsställa lyx- eller öfverflödsbehof, som ej existerat för den stora allmänheten, i de ekonomiska utredningarna vore oriktigt, emedan dessa varors pris bestämmas af särskilda faktorer, — såsom H. äfven får

---

¹⁾ HILDEBRAND meddelar äfven en tabell öfver förhållandet mellan mark silfver och mark penningar 1167—1519 med angifvande af penningmarkens motsvarighet (vid olika tider) i nutidens mynt (a. a. 933). Tabellen skulle ha vunnit på att ha kolumner med uppgifter om myntvärde i gram silfver.

anses antyda, — och endast ha en minimal betydelse för den allmänna prisnivån, hvaremot deras mer eller mindre tillfälliga särpriser kunna verka vilseledande för uppfattningen af denna nivå, för såvidt särpriserna nämnas för kuriositetsintressets skull utan att deras irrelevans för den allmänna prisnivån tillräckligt fasthållas och betonas. Det höga sockerpriset under Gustaf I:s eller Johan III:s tid är ett dåligt exempel till belysning af 1500-talspriser, om det ej meddelas i uttryckligt samband med upplysningar om den dåtida sockerkonsumtionens begränsning. Nödvändighetsvarorna, till hvilka hänsyn bör tagas vid bedömande af den allmänna prisnivån, få däremot ingalunda inskränkas till endast inhemska varor, ty varornas betydelse för den allmänna prisnivån beror tydligtvis helt och hållet af deras kvalitativa och kvantitativa nödvändighet och deras därpå beroende plats på behofvens rangskala, oafsedt — rätt förstådt — deras egenskap af inhemska. Möjligen har H. vid uteslutningen af vissa (utländska) nödvändighetsvaror tänkt på sådana, som eventuellt tidtals kunde helt saknas i marknaden. Beträffande nödvändighetsvaror torde dock denna eventualitet böra förutsättas tillfällig, och brist måste ju för en nödvändighetsvara framkalla komplementär efterfrågan, i hvilken den ifrågavarande nödvändighetsvarans inflytande på den allmänna prisnivån indirekt gör sig gällande¹⁾. Vill man begränsa jämförelsen till att endast omfatta nödvändighetsvaror, så måste man däremot finna någon norm, efter hvilken man må kunna afgöra, hvilka nödvändighetsvaror som företrädesvis böra komma i fråga, och till hvilken grad hänsyn bör tagas till hvarje nödvändighetsvara inom komplexen af sådana. En sådan norm saknas hos H., och han stannar därför vid ett val af en eller två af de allra viktigaste nödvändighetsvarorna. »Det torde vara bäst att, när man vill gifva ett begrepp om betydelsen af en viss under medeltiden begärd eller erlagd summa, uppgifva huru många nötkreatur eller huru många tunnor säd den motsvarade». Öfver

---

¹⁾ Vid brist på salt bör t. ex. efterfrågan efter saltadt kött och salt fisk stegras; saltbristårets arbetarbudgeter komma då att innehålla minskad eller ingen saltpost, men ökade och till pris relativt högre saltkött- och saltfiskposter; det är denna tendens till utjämning, som ger en på arbetarbudgeter grundad standard af varor dess höga värde (se nedan).

spannmålsprisen meddelar H. (a. a. 957) en tabell för åren 1291—1386 med anmärkningen: »Tabellen är mycket brokig». Värdet af nötkreaturen har han funnit vida mera konstant (a. a. 952), hvilket väl förklarar dess plats i första rummet framför spannmålen i ofvan anförda uttalande. Äfven i nötkreaturens priser synas dock tidtals — t. ex. vid midten af 1400-talet — förskjutningar ha ägt rum, som ej motsvarat samtida förändringar i andra nödvändighetsvarors priser. Med anledning af H:s eliminering af importerade nödvändighetsartiklar, torde för öfrigt kunna erinras, att oxkött för stora delar af landet var en viktig exportvara, hvars utförsel utan tillräcklig hänsyn till inhemskt behof gaf anledning till klagomål och åtgärder. En enda nödvändighetsartikel såsom måttstock för jämförelsen mellan äldre tider och nutiden med hänsyn till den allmänna prisnivån, blir alltid synnerligen opålitlig. En sådan måttstocks praktiska olämpor ha dock mindre bidragit att förringa dess kredit sedan LOCKES och ADAM SMITHS dagar, än dess teoretiska ohållbarhet. Insikten om själfva prisbegreppets mångsidiga korrelativitet har affört ur den nationalekonomiska debatten problemet att finna en särskild vara, som i pris vore mera konstant än alla andra. Teoretiskt sedt måste den hållbara mätaren af priser och penningvärde med nödvändighet vara en enhet, som i sig innesluter en mångfald (»a multiple standard»).

C. G. STYFFE *Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver* ägnar frågan om medeltida penningvärdes och varuprisers relation till nutidens ett noggrannt öfvervägande, bl. a. i *Inledning och öfversikt till Bidr. IV* (1875). Att döma af resonnemanget å sistnämnda ställe (se *Bidr. IV: CXXVI*) synes S., trots vissa reservationer¹⁾, till en viss och sannolikt i ganska hög grad ha låtit sin uppfattning af penningens allmänna köpkraft bestämmas af jordpriserna. Bland nationalekonomer ha endast ett fåtal försökt och försvarat

¹⁾ Efter påpekandet af att fastighetspriserna under 1400-talets senare hälft endast utgjort 75 eller 50 eller 33% af priserna hundra år förut anmärker S.: »Grunden till detta förhållande kan dock icke uteslutande vara att söka i de ädla metallernas dyrhet, utan har det troligen äfven haft andra orsaker», bland hvilka nämnas krigen och inre oroligheter och en möjlig folkminskning genom dessa och genom farsoter.

²⁾ C. M. WALSH *The fundamental problem in monetary science* 40 (1903).

priset på jord såsom mått för växlingarna i penningens köpkraft under olika tidsepoker. En dylik måttstocks olämplighet för sådana ändamål springer allt för lätt i ögonen²⁾; jordpriset påverkas af förändringar i folkmängd och folktäthet på ett alldeles särskildt sätt, samt af kulturframsteg, som göra det möjligt att afvinna jorden rikare produktsuinmor eller högre produktvärden, hvarförutom olika jordstyckens värde ofta betingas af förhållanden med hänsyn till godhet och läge, hvilka förhållanden undandraga sig all känedom. Därtill kommer att jorden i äldre tid mycket mindre än i vår tid såldes och köptes, d. v. s. utgjorde marknadsvara. Endast genom att förutsätta, att S. låtit sin uppfattning af penningvärdet influeras af jordpriserna, hvilka han ägnar sådan uppmärksamhet, torde man kunna finna förklaringen till de höga siffror, med hvilka han betecknar förhållandet mellan penningens medeltida och nutida köpkraft. I andra upplagan af *Skandinavien under unionstiden XIV* (1880) angifver S., att silfret under medeltiden i förhållande till alla andra varor stod i mycket högre pris än nu, att det omkring år 1450 gälde åtminstone 12 gånger så mycket samt under de följande 100 åren steg ännu högre». Sannolikt har S. vid antagandet af så höga relationstal äfven låtit påverka sig af äldre uppfattningar rörande motsvarande förhållanden i utlandet. Moderna utländska forskare ha emellertid för Frankrike, England och äfven Tyskland reducerat relationstalen betydligt¹⁾.

HALLENBERG *Mynt och varors värde i Sverige under Gustaf I* (1798) har gett sin framställning en mera statistisk form. Med hufvudvikten lagd vid konstaterandet af myntvärdet vid olika tid-

¹⁾ Jfr redogörelsen hos SCHMOLLER *Grundriss* 622 (1904). — STYFFE *Bidr.* IV: cxxiv, (not 7) uppgifver, att ROGERS »anser att silfret i medlet af 15:de seklet gälde 12 gånger så mycket som i våra dagar, de allra sista årens prissänkning oberäknad», med hänvisning till nämnde författarens *History of agriculture and prices in England* 1: 259 (1866). ROGERS yttrar sig å det citerade stället om arbetslöner till byggnadsarbetare i Oxford c. 1450: »These wages may, if we estimate them in modern money, be still reckoned by the multiple of 12». ROGERS yttrar sig här om lönenivån och grundar jämförelsen mellan lönernas höjd på 1400-talet och deras höjd på 1800-talet på en beräkning af kostnaden för en på 1400-talet uppförd och ännu bestående byggnad jämförd med kostnaden för ett liknande byggnadsverk på 1800-talet, hvarvid han kommer till slutsatsen, att arbetet på 1400-talet var mera effektivt och relativt högre betaldt än på 1800-talet.

punkter under G. I:s regering, förses det rikhaltiga materialet af varupriser med uppgifter om ekvivalens i 1798 års mynt.

FORSSELL *Anteckningar om mynt, vikt, mått och varupris i Sverige under de första femtio åren af Vasahusets regering* (1872) med dess klassiska framställning af den behandlade periodens myntväsen framlägger på samma sätt endast materialet för jämförelser mellan dåtidens och nutidens priser. I sina *Anteckningar om Sveriges jordbruksnäring i sextonde seklet*¹⁾ försöker författaren däremot med hänsyn till vissa arbetslöner en jämförelse med nutida motsvarigheter på grundvalen af beräknade råg- och köttvärden, sålunda med samma begränsning till en eller två af de nödvändigaste konsumtionsartiklarna, som HILDEBRAND rekommenderat. Med sina högt ställda kraf på vetenskaplig noggrannhet medger författaren rimliga modifikationer i krafven på exakthet vid jämförelsernas beräkning: »Det (är) icke . . af så särdeles märkbar betydelse, om några kappar skulle räknas för litet eller för mycket på den tunna, för hvilken spannmålsprisen upptagas» (först citerade arbete, sid. 127²⁾).

Prisstatistiska undersökningar, sådana de båda sistnämnda författarna utfört dem, kunna näppeligen betecknas som obestämda och värdelösa resultat af oerhördt arbete. För så vidt

---

ROGERS anser alltså, att penningens köpkraft gent emot kroppsarbetet egentligen kräver lägre relationstal än det som angifver förhållandet mellan de allmänna prisnivåerna 1450 och 1860. Men för öfrigt betecknar det angifna talet 12 hos ROGERS *ej förhållandet mellan lönernas silfvervärde vid de båda olika tidpunkterna, utan förhållandet mellan lönebeloppen uttryckta i shilling*; m. a. o. ROGERS säger, med reservation för skillnaden i arbetsintensitet, att en arbetskostnad af 1 shilling år 1450 motsvarade en arbetskostnad af 12 shilling vid midten af 1800-talet. Men därvid underförstår ROGERS tydligen de förändringar i shillingens silfvervärde, som myntförsämringarna vid skilda tillfällen under mellanliggande tid förorsakat, och på grund af hvilka shillingens silfvervärde c. 1850 var mer än 2¹/₂ ggr. mindre än c. 1400, såsom det framgår af sid. 180 samma arbetes samma del. SCHMOLLER *Därs.* resumerar äfven riktigare ROGERS åsikt i satsen: »Das Ergebniss der Studien von ROGERS und MANTELLIER geht dahin, dass die Preise von 1750—1850 gegen die von 1256—1400 auf etwa das dreifache gestiegen seien».

¹⁾ *VILAH* 29 (1884).

²⁾ Om FORSELLS m. fl. arbeten se för öfr. HOLGER ROSMAN i *Statsvetenskaplig tidskrift* 1902, s. 218 ff.

prisstatistiken afsett att konstatera den allmänna prisnivån på de tider, undersökningarna gällt, torde dock kunna ifrågasättas, om ej ett lika säkert eller säkrare resultat kan nås med mindre arbete.

En yngre dansk forskare har för ett par år sedan i samma stil som HALLENBERG och FORSELL utfört en undersökning om ekonomiska förhållanden på Gottland i slutet af 1400-talet, K. FABRICIUS i *Antikvarisk tidskrift för Sverige* XVI. 5 (1905). Denne författare, som tillgodogjort sig den moderna europeiska litteraturen i ekonomisk historia, har insett den afgörande betydelse för den allmänna prisnivån och penningvärdet, som måste tillerkännas näringsmedlen, i detta ords mera omfattande mening och ej begränsadt till varorna spannmål och kött. »I middelalderen har . . . udgiften til bolig været aldeles forsvindende, og hvad de enkle vadmelsklæder angår, vare de billige eller gaves ofte af herren som en tillægsløn. Hvis vi derfor kende fødemidlernes pris, må vi have det væsentlige materiale til at bedømme de tjenende og arbejdende klassers stilling» (a. a. 60).

De olika åsikterna inom den ekonomiska världslitteraturen om begreppet penningvärde och metoderna för bestämmande af penningvärdet refereras och diskuteras utförligt af C. M. WALSH *The fundamental problem in monetary science* (1903). Efter en inledande pointering af begreppet penningvärde såsom par préférence penningens bytesvärde i förhållande till varor, i motsats bl. a. till penningvärdets mera komplicerade natur i förhållande till arbetet, och en utförlig historik öfver penningvärdets behandling hos äldre författare, utvecklar han utförligtskålen för ett komplex af varor såsom det pålitligaste måttet för penningens bytesvärde. En standard af varor bör tagas som mått för penningvärdet, därför »att totaliteten af alla, till kvantiteten gifna varors bytesvärden såsom ett matematiskt faktum är en konstant storhet, och hvarje varas, äfven penningens, generella bytesvärde kan bedömas endast i förhållande till totaliteten af andra varor. I praktiken är det ej möjligt att taga i beräkning absolut alla varor, utan blott vissa slag, som lämpa sig för bearbetningen, kunna utväljas och måste användas med afvägning efter deras olika betydelse under de perioder, som jämföras. Likaledes vore det från konsumentsynpunkt mest önskvärdt att följa

detaljpriser; och dock är det ej görligt att rå med annat än en-gros-priser. Att göra så godt man kan är det enda som strängt taget kan fordras i detta fall, som i hvarje annat. Endast den rena nyckfullheten kan uppgifva standarden af varor på grund af de ofullkomligheter, som vidlåda den, för att taga till någon annan vida mindre fulländad standard». Utfördt arbete, betraktadt som betald vara, utesluter W. från standarden af varor, hufvudsakligen på grund af att sådant i allmänhet undandraget sig statistisk behandling. Undantag göres för t. ex. transportkostnader. Arbetet, i betydelsen arbetskraften såsom produktionsfaktor, och dess aflöning hör till och konstituerar en standard af arbetslöner, för hvars begreppsmässiga och praktiska särhållande från standarden af varor W. anför välgående skäl. Till en viss grad ingå å andra sidan arbetslöner i varupriserna, hvarigenom en standard af varor som mått för penningvärdet erhåller en allmängiltighet, som ytterligare motiverar dess pålitlighet oberoende af arbetslönerna, hvilka såsom kategori för sig medgifva den sammanställning till en standard af arbetslöner, hvilken enligt W:s mening är mindre lämplig såsom mått för penningvärdet (penningens bytesvärde). För den utförligare motiveringen af W:s åsikter hänvisas till hans eget arbete. W:s fastslående af en standard af varor såsom pålitligaste mått för penningvärdet sker med särskildt sikte på modernare förhållanden, under hvilka en omfattande konsumtionsstatistik öfver varor och varupriser kan furnera materialet till sammanställningen af den standard af varor, hvars teoretiska giltighet som mått på penningvärdet W. leder i bevis. För lösningen af den ekonomiska historiens här ifrågavarande problem har hans arbete endast denna teoretiska betydelse: att ha fastslagit att penningevärdets allmängiltigaste och pålitligaste mått är att söka i en standard, som utgör ett komplex af varor. För lösningen af problemet med hänsyn till äldre tider, för hvilka en omfattande konsumtionsstatistik ej föreligger och ej låter sig konstrueras, kvarstår den praktiska uppgiften, att finna ett komplex af varor, som för dessa äldre tider kunna anses äga den allmängiltighet och pålitlighet, som W. teoretiskt tillerkänner en dylik standard för penningvärdet.

För de tider, för hvilka en omfattande konsumtionsstatistik saknas, måste det komplex af varor, som skall kunna utgöra den

allmängiltiga standarden för mått af penningvärdet, sökas på andra vägar än indextalens. I hvilken riktning värdemätaren bör sökas har angifvits af Soetbeer i hans bekanta förslag, att »ein einiger-massen zutreffender Masstab» måhända bäst skulle finnas, »wenn man für die verschiedenen Klassen der Gesellschaft den durchschnittlichen jährlichen Verbrauch einer Familie an allen verschiedenen Gegenständen der Ernährung, Bekleidung, Wohnung, an Geräten u. s. w. nach ihren durchschnittlichen Preisen taxieren und in ihrem gesamten Geldeswerth auf ein bestimmtes Gewichtsquantum von feinem Silber oder Gold berechnen würde, wenn man alsdann die so ermittelten Beträge in den zu vergleichenden Ansätzen sich gegenüber stellen wollte, namentlich in Rücksicht derjenigen Klassen, welche die grosse Masse der Bevölkerung bilden»¹⁾. Den värdemätare, som Soetbeer därmed föreslagit, torde med skäl kunna förenklas, dels genom begränsning till de arbetande klasserna, som utgöra ett folks stora massa, dels genom begränsning af varornas antal till de viktigaste konsumtionsvarorna, hvilken senare begränsning i stort sedt för öfrigt följer af den förra. Dylika begränsningar har HANAUER *Études économiques sur l'Alsace ancienne et moderne*²⁾ genomfört, i det han begränsat undersökningen till en normalklass, omfattande medelklassen och arbetareklassen. Afgränsningssättet har betecknats såsom otillfredsställande, — för äldre århundraden knappast med skäl, enär varukonsumtionen i äldre tid för menig man af arbetsklassen och ojämförligt största delen af bonde- och borgareklassen synes ha varit i hög grad likartad och dessa klassers konsumtion på samma gång utgjort så öfvervägande del af den allmänna varukonsumtionen, att den väl kunnat betraktas som afgörande för den allmänna prisnivån.

Under förutsättning, att en standard för mått af penningvärdet, som utgöres af ett komplex af varor, är teoretiskt tillräckligt motiverad, måste en komplex af de viktigaste konsumtionsvaror, som utgöra hushållsbudgeten för menig man af arbetsklassen och därmed likställda klasser, vara en tillräckligt pålitlig mätare å penningens köpkraft.

¹⁾ Forschungen zur deutschen Geschichte 6: 59; jfr WIEBE *Zur Geschichte der Preisrevolution des XVI und XVII Jahrhunderts* 169 (1895).

²⁾ Jfr WIEBE a. a. 170.

I så fall återstår endast en svårighet, som formulerats på följande sätt: »För äldre tider är det omöjligt att få kännedom om totalutgifterna för en familj» ¹⁾. Att detta påstående utgör en sanning med modifikation, har förf. af dessa sidor haft rikt tillfälle att konstatera vid studier för en under tryckning varande undersökning om arbetarnas ställning vid svenska bergverk och bruk i äldre tid. Bland de räkenskaper förf. haft anledning att för nämnda undersökning genomgå i Kammararkivet och Riksarkivet finnas från olika tider utförliga redogörelser för samtliga livsmedel och beklädnadsmedel (och penningar), som utgått till (tjänstemän och) arbetare af skilda slag vid olika bergverk och bruk, särskildt de af kronan drifna. Särskild fullständighet utmärker räkenskaperna för kronans grufdrift vid Stora Kopparberget 1608—1620. »Embeternes Rechningh wedh Kåpparbergz Gruffwe Åhr 1608» ²⁾ upptar för gruftjänstemän konton af följande form:

Gruffwedrengier J Boondestöthen

Mårthen Matzson haffwer

Om Måneden	6 daler
Löper för	12 Månader
Penningar	72 daler.

Der opå bekommidt

Peningar	7 dal. 22 öre
Spanne:ll.....	22 T:nor
Ertter	3 1/2 T:na
Smör	1 (lisp.) 5 m(arker)
Lax	1 1/2 »
Flesk	1 . »
Köth.....	4 »

¹⁾ K. HILDEBRAND i *Historisk tidskrift* 1897, s. 187. — Jfr: »Studiet af fortidens priser regnes sikkert i almindelighed blandt de mere besværlige opgaver. Alene et sådant faktum, som at man ikke ved, om varerne den gang bleve benyttede i samme forhold som nu, om t. eks. kornet indtog den samme plads i en arbejders budget, er nok til at gøre resultaterne mere problematiske i den historiske undersøgelse end i moderne statistik. Vi savne ganske noget, som kunde svare til moderne »arbejderbudgetter». FABRICIUS a. a. 60.

²⁾ *Kam.-ark., Bergsbruk, Stora Kopparberget och kronans koppar 1609—1611.*

Ströming	1 T:na
G(ill) Oxe	1.
Salth	2 (lisp.)
Pyck	5 1/2 al:r

Löper vthi

Peninger ..... 73 dal:r 10 öre

Så blifuer han schylldigh

Penninger ..... 1 dal:r 10 öre

Lars Tomeson haffwer bekommit om Måneden ..... 6 dal.
 Löper för — 12 Måneder Peninger ..... 72 dal.

Der opå bekommit

Peninger	11 1/2 dal.
Spanne:ll.....	25 T:nor
Ertter	1 1/2 T:na
Smör	15 m(arker)
Lax	1 (lisp.)
Flesk	0
Köth	0
Ströming.....	3 1/3 fj:r
Missnisch	5 al:r
Pyck	6 al:r
G(ill) Oxe.....	1/2.
Löper Vthi Peninger	70 dal. 3 m(ark)
Haffwer Kräfuia Penninger.....	1 1/4 dal:r 1).

Vid bergverket utgjordes år 1608 gruffolket af följande 76 personer med följande månads- och årslöner: 2)

Om månaden.	Om året.
Grufföreståndaren	100 dal:r
7 dal:r Gruffogden	84 »
7 » Grufskrifvaren	84 »
6 » En fogdekarl.....	72 »
30 » En ingenjör	360 »
10 » En namngifven person.....	120 »
9 » Fyra namngifna (smed, mjölnare) hvar	108 »
6 » Fjorton (vaktare, malwskiljare) hvar	72 »
6 » Tjugofyra grufdrängar hvar	72 »
4 1/2 » Nio styrare i vindarna hvar	54 »
4 » Tre sv. timmermän hvar.....	48 »
4 » Sexton körpojkar i vindarna hvar	48 »

¹⁾ Käm.-ark., Bergsbruk, St. Kopparberg o. kronans koppar 1595—1608.

²⁾ Därs. Sala grufva. Åtskilliga handlingar 1543—1619, slutlägget.

I räkenskaperna för år 1610 har Lars Tomasson en större del af lönen till godo:

Lars Tommesson..... 72 dal:r

Dher opå Bekommit:

Penningar	4 dal:r 3 1/2 m(ark)
Spannemåll	19 T:or 2 fj:r
Erther.....	2 T:or
Kiött	1 (lisp.)
Oxer.....	1/4 str
Smör	1 (lisp.)
Strömingh	1 T:a
Saltwälsk.....	5 al:r
Lýbest grå.....	4 al:r
Giörlesk	5 al:r
Salt	2 (lisp.)
Löper	52 dal:r
Rester honom	20 dal:r.

Af grufdrängarna med 6 daler i månaden utfick år 1610 en 20 tunnor spannmål, två 19, två 18 1/2, två 18, en 17 1/2, två 17 1/4 och sex 16 1/2. Det torde därför vara berättigadt, att anse att en grufdräng med 6 dalers månadslön vid St. Kopparberget år 1610 erhöill till sin och sin familjs årsunderhåll normalt 16 à 20 tunnor spannmål. På liknande sätt låter sig normalingrediensen af hvarje annan af de uppräknade konsumtionsvarorna i födo- och beklädnadsmedel inom ifrågavarande arbetarebudget beräknas. På samma sätt budget för arbetare med 4 daler i månaden o. s. v.¹⁾ Det torde med detta material vara möjligt, att erhålla en tämligen exakt uppfattning af en arbetares resp. arbetarefamiljs årskonsumtion vid nämnda tidpunkt på angifna arbetsmarknad. De ifrågavarande räkenskaperna finnas i Kammararkivet bevarade i samma fullständiga form äfven för följande år. Det är sålunda möjligt att år för åren 1608—1620 följa delvis samme arbetares konsumtionskonton och iakttaga

¹⁾ Arbetare med 6 och 4 daler i månaden synas vid ifrågavarande tid ha utgjort tvenne hufvudgrupper med hänsyn till inkomst och lefnadsstandard. I den å sid. 76 upptagna förteckningen öfver gruffolk, förekomma 49 personer med 6 daler och 19 med 4 daler i månaden af inalles 76 personer. De mindre grupperna med högre (eller lägre) löner torde vid de grundläggande beräkningarna rörande de allmännare förhållandena böra lämnas åsido.

växlingarna däri, som visa, att t. ex. smöret ett år minskades i eller utgick ur konsumtionen, då till ersättning någon annan vara (kött, fläsk) utficks i rikligare mått. Det samtida värdet af de konsumtionsartiklar, arbetarna utfingo lämna räkenskaperna själfva medlet att bedöma uti en beledsagande värdering. I regel synas arbetarna vid bergverk och bruk i Sverige i början af 1600-talet ha utbekommit endast c. 10 % af lönen i reda penningar. Det heter därför t. ex. i »Ordningh: Efther huilchenn K. Mttz: min Nådigs:te Herres Embethz och arbetzfolck widh H. K. Mttz brwk Kopperberget skåle hafue åhrligenn till Löönn, Klädhr och födhe giordt på thz Åhr 1608»²⁾ efter uppräkning af gårdsfolk, grufvefolk och hyttefolk med deras i penningar bestämda löner: »Efther Grwfwe och Hyttefolckz Lhön åhr förslaget all vthi Penningar: och dhe behöfue eftherföliande Partzeler till Klädr och Födhe, Derföre måste göres ther på förordningh och skåle the vpbare then efther denn wärderingh såm här in margine förmäles:

Spannemåll	T:a	= 6 mark
Humble	lpd:dt	= 10 mark
Saltt.....	T:n	= 14 mark
Smör	lpd:dt	= 5 mark
1 nötsfall	St:t	= 10 daler ²⁾
Lax	T:n	= 12 daler
Strömmingh.....	T:n	= 14 mark
Krampsill.....	T:n	= 4 mark
T. Fisk.....	Skep:dt	= 12 1/2 daler
Packelakann.....	St:t	= 60 daler
Pyck	»	= 40 daler
Salltwelsk	»	= 16 daler
Görlesk	»	= 8 daler
Wadmel	al:n	= 4 1/2 öre
Blaggarn	al:n	= 2 öre.»

Sådana värderingar i marginalen eller inom sammanhanget af räkenskaperna beledsaga ofta löneförteckningarna och ge fullt klara uppgifter om budgetsposternas värde efter samtida mynt-

¹⁾ Kam.-ark., Bergsbruk, Sala grufva. Atskilliga handlingar 1543—1619, slutlägget.

²⁾ Det anmärkes i marginalen, att oxpriserna gällde utvalda djur, emedan goda oxhudar behöfdes till bälgar vid verket, men oxkropparna lämnades till arbetarna efter värderingen 10 daler stycket.

räknesätt. De kurserande myntsorternas värde i förhållande till räknemyntet vållar för stora delar af 1500- och 1600-talet efter FORSSELLS¹⁾ och STIERNSTEDTS²⁾ undersökningar af respektive perioders myntförhållanden ej så oöfvervinneliga svårigheter, som det å sid. 66 anförda sképtiska yttrandet antyder³⁾. Det torde sålunda t. ex. vara möjligt att beräkna de från St. Kopparberget för åren 1608—1620 antecknade arbetarebudgeternas värde i gram silfver på basis af det kurserande myntet. En omvärdering af kvantiteterna födo- och beklädnadsmedel till nutida mått och vikter torde likaledes låta göra sig utan allt för stor risk för miss-tag, som väsentligt skulle påverka resultatet⁴⁾. De så vunna nutida kvantiteternas nutidsvärde torde kunna beräknas efter t. ex. de medeltal för riket, som I. FLODSTRÖM angifvit i markegångspriser, publicerade i *Ekonomisk tidskrift* 1908, sidd. 96—97. Förhållandet mellan de i början af 1600-talet vid Kopparberget tillämpade normalbudgeternas totalvärde i gram silfver c. 1608 och deras för nutiden, c. 1908, uträknade nutidsvärde i gram silfver torde angifva proportionen mellan de båda tidpunkternas olika penningvärde.

Jämförelser mellan normalbudgeten c. 1608 och en motsvarig normalbudget c. 1908 skulle vara ägnade att ge en tämligen god uppfattning om förändringarna i lefnadsstandard inom arbetsklassen.

Med afseende på de för äldre tid i bergverks- och bruksräkenskaper bevarade arbetarebudgeternas samtida allmängiltighet ger det för vissa årtionden synnerligen rika materialet de vederhäftigaste upplysningar. För åren 1608—1610 innehåller ett pergamenthäftadt lägg i kammararkivet lönestater och budgeter för bl. a.

¹⁾ A. a.

²⁾ STIERNSTEDT *Om kopparmyntningen i Sverige*. i *VittAH* 23 (1863).

³⁾ I bergverksräkenskaperna finnas exempel äfven på bestämmelser om de myntkvaliteter, som skulle gälla.

⁴⁾ Beklädnadsmedlens omsättning till nutida motsvarigheter stöter på större svårigheter än födoämnenas förvandling, emedan beklädnadsstoffernas kvalitet väsentligen förändrats. Vadmal, lärft och blaggarn — de vanligaste äldre stofferna — ha dock tillräckligt jämförliga motsvarigheter i bland nutida arbetsfolk mest använda sorter af doffel, linne och domestik. Skillnader i spannmålskvaliteter och kreaturkvaliteter har redan FORSELL gifvit god vägledning att bedöma.

Salberget (grufvan, hyttebruket och bruksgården, jämte värdering), Vester Silfberget (gård och bruk), Löfåsen, Ludvika hammare, Österby och Ortala bruk. Senare på 1600-talet reglerades, som bekant, genom Bergskollegii förordningar äfven arbetslönerna för arbetare af olika fack inom bergverks- och bruksindustrien på ett för bergslagerna gemensamt gällande sätt. För 1600-talets senare hälft förekomma för diverse år fortlöpande lönestater och arbetarebudgeter från kronans silfververk i Lappmarken i Bergskollegii huvudbok med verifikationer i Riksarkivet.

Redan under 1500-talet synas emellertid bergslagerna kunna betraktas som ett område, hvilket utgjort en gemensam marknad med någorlunda enhetliga priser å de viktigaste konsumtionsvarorna.

Ett bevis därför lämna räkenskaperna från Salberget på 1530-talet ¹⁾. Ordinantian för Salberget af år 1530 ålägger fogden vid berget att »förslåå thet godz som fallt föris och aff huario mark wärde tagha en sexlingh» ²⁾, och räkenskaperna öfver uppborörden af denna accis upptaga ej endast förteckningar öfver vid Salberget torgförda varor och deras accisvärden 1533—1534, utan äfven de köpmän, som besökte torgdagarna vid berget. Det framgår af dessa räkenskaper, att de flesta köpmännen, och tillika de, som medförde de rikaste varuförråden, kommo från Stockholm. Men andra kommo från Västerås, Enköping, Arboga, Gäfle o. s. v. Den allmänna och och lifliga köpmanstrafiken från olika håll synes göra otvifvelaktigt, att Stockholm, Uppsala, Västerås, Falun o. s. v. utgjort en gemensam marknad ³⁾. De priser, som fogden noterat, äro uppenbarligen de faktiska säsongpriserna, hvilket framgår af det stora antalet förnyade värderingar under loppet af de båda åren, och af att priserna för olika varor växlade något för olika årstider,

¹⁾ Kam.-ark., *Sala grufva* 1533—1537.

²⁾ G. I:s reg. 7: 144.

³⁾ De i Kam.-ark., Sandbergiska saml. M. 2: 1155 ff. bevarade taxorna från 1540-talet räkna med två marknadsområden, af hvilka Östergötland, Västergötland, Småland utgjorde det ena (»ther nidre») Södermanland, Närke, Uppland och »alla bergslagerna» det andra (»ther vppe»), — Ett marknadsområde af lands eller landskaps storlek kan aldrig tänkas utan abstraktion. Men en sådan abstraktion är berättigad för äldre tider som för nutiden, då skillnaden i lifsmedelpriser för olika områden inom landet ej gör det orimligt att tala om medelpriser för vissa landsdelar eller till och med för landet.

så att t. ex. priset på salt var något lägre på sommaren (vid öppet vatten).

Öfverhufvudtaget synes man på tal om ekonomiska förhållanden i äldre tider ha en allt för stor benägenhet att förutsätta trånga lokala gränser för marknadsområdena och stora olikheter i pris för de olika lokaliteterna, liksom man förutsätter starka och oregelbundna prisväxlingar för de olika årstiderna och äfven för olika närliggande år. Iakttagelser på grund af mer eller mindre sporadiska uppgifter om spannmålspriser torde härvid ha verkat genom allt för fri generalisering.

Ett närmare studium af äldre tiders arbetarebudgeter torde kunna leda till riktigare uppfattning om latituderna i fråga om gemensamma marknadsområden, ekonomiska tidsperioder och nivåer för priser.

Produktionen af och handeln med de viktigaste konsumtionsvaror försiggick på 1500-talet i hufvudsak efter samma metoder som i början af 1600-talet. Det är därför ej ägnadt att förvåna, att arbetarebudgeten vid 1500-talets midt vid svenska bergverk och bruk visar till hela sin sammansättning en påfallande likhet med arbetarebudgeterna c. 1680.

En större olikhet till sammansättningen förete de äldsta bevarade arbetarebudgeterna från ett svenskt bergverk: de båda arbetarebudgeter som angifvas i privilegierna för Stora Kopparberget af år 1347¹⁾. Enligt dessa privilegier utgjordes årskosten till *yrkesarbetare* (grufdräng, smältare): 52 spann korn, 2 lisp. smör, 2 lisp. fläsk, 5 lisp. salt, 1 ko, 1 tunna sill²⁾;

grofarbetare (handtlangare): 26 spann (korn)mjöl, 4 lisp. smör, 6 lisp. fläsk, 6 valar sill, 2 lisp. salt.

Användning af dessa arbetarebudgeter för beräkning af penningvärdet ställer sig tydligtvis mycket vanskligare än användningen af 1600-talets budgeter, och resultaten af beräkningarna måste med dem bli vida mera hypotetiska. Det torde dock ej vara alldeles omöjligt att göra något af dem uti de syften, som

¹⁾ *Diplomatarium svecanum* 5: 636 ff. — I nysvensk öfversättning hos CARLBERG *Historik ö. sv. bergv.* 94 ff. (1879).

²⁾ Beklädnadsmedlen specificeras ej, utan angifvas att utgå ur »klädeshuset» till visst sammanlagdt värde, för hvars beräkning taxa anföres

här berörts. De beräkningar, som försökts i här omnämnda under tryck befintliga undersökning, synas ge vid handen, att penningens köpkraft i Dalarna vid midten af 1300-talet endast varit (3 à) 4 ggr större än i Sverige i slutet af 1800-talet.

En praktisk användning af de metoder för beräkning af penningvärdet, som här antydts, har försökts i nämnda undersökning. Hufvudsyftet har där dock mera varit att finna en hållbar uppfattning om arbetslönernas relativa höjd, och försök till bestämmandet af penningens köpkraft ha därvid blott utgjort ett led i undersökningen.

Afsikten med dessa rader har ej varit att framställa praktiska resultat af beräkningar af penningens köpkraft i äldre tid på grundvalen af äldre tiders arbetarebudgeter. Afsikten har endast varit att i en viss riktning föra vidare tankar, som förut framställts i denna tidskrift¹⁾. Materialets vetenskapliga tillgodogörande förutsätter utan tvifvel mödosamt arbete, som torde räcka till för många händer. Det mödosamma arbetet torde dock ingalunda vara på förhand dömt att ge ringa eller värdelösa resultat. Skeptiska farhågor i dylik riktning böra ej hindra från beträdande af den knaggliga vägen, då allt talar för, att den är den som säkrast och ginast för till målet²⁾.

¹⁾ HOLGER ROSMAN *Obeaktade källor för vår ekonomiska historia i Statsvetenskaplig tidskrift* 1902, s. 213 ff.

²⁾ MANDELLOS storslagna program för internationella historiskt-statistiska undersökningar efter möjligast enhetliga plan torde få betraktas som en statistisk utopi, att döma af en recension i *J. f. G. V. V.* 1903, s. 1544 ff. »Denn niemand kann sich darüber täuschen, dass, wie dicke Bände uns auch vorliegen, wir doch erst am Anfange der Forschungen stehen, und dass nicht etwa nur Jahrzehnte, sondern ein — oder zweihundert Jahre erforderlich sind, bis auf Basis ähnlich gewissenhafter Untersuchungen jener Kanon der Wirtschaftsgeschichte fertig wird, dessen Lehrsätze nicht bloss zum Nutzen der Geschichtswissenschaft, sondern auch zum Frommen des modernen wirtschaftlichen Lebens verwendet werden können». En vetenskaplig metod, som gör behandlingen af stoffet till den grad invecklad och vidlyftig, att man måste räkna med århundradens forskningsarbete, i stället för med årtiondens, för dess allmänna applicering och mognandet af dess frukter, är eo ipso förfelad. Inför det oändligt rikhaltiga historiskt-statistiska materialet gäller det att finna behandlingssätt, som med största möjliga enkelhet ge bästa möjliga utsikt till säkrast möjliga resultat. Ju mindre anspråk ett behandlingssätt ställer på olika forskares virtuositet, dess bättre, för såvidt det skall på-

räkna användning af ett flertal. För olika uppgifter tillkommer helt visst företrädet olika metoder. Det torde vara lönlöst att söka universalmedel. »Chaque méthode, qui aboutit à des résultats, peut être bonne et utilisable, pourvu que en présentant le résultat des investigations, on communique aussi le procédé dont on s'est servi». Bulletin de l'institut international de statistique XIII. 3: 200 (1903).

Den politiska kvinnorösträtten.

Med anledning af fil. kand. H. Haralds' uppsats i *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1907, n:r 5.

Af

Fil. Lic. Hilma Borelius.

I Statsvetenskaplig Tidskrifts decemberhäfte för 1907 läses en emot kvinnans politiska rösträtt riktad artikel af fil. kand. Hjalmar Haralds. Han anser sig med denna artikel »på allvar» öppna »debatten om frågans principiella sida». Följande sidor afse att vara, icke en polemik om principer, som mellan fullständigt olika tänkande måste bli ofruktbar, men en utredning och belysning af nämnda artikels intellektuella innehåll. Liksom man i algebran hyfsar en ekvation, hyfsar jag härvid både logiskt och i andra afseenden artikelförf:s argumentering.

Det har framkastats, säger artikelförf. s. 276, att »rösträtten skulle icke vara 'allmän', så länge icke kvinnorna äro med. Denna sats är ju redan etymologiskt betänklig — allmän rösträtt betyder väl alla *mäns* rösträtt och intet annat — men om man nu skall ge denna argumentering en vederläggning ur saklig synpunkt, det den i sin ytliga formalism egentligen icke förtjänar, måste man säga, att det program om allmän rösträtt, som svensk statsmakt gjort till sitt genom de olika lagstiftningsfaktorerna, med 1907 års beslut till fullo förverkligats. 1902 års rösträttskrifvelse var en konsekvens af den förra året beslutna värnpliktslagen enligt principen *rösträtt och värnplikt*. Den ville ge värnplikten en fastare grund i folkmedvetandet genom att aflägsna den oegentligheten, att breda lager af vårt folk voro genom ett penningstreck utestängda från politiskt inflytande, sam-

tidigt med att staten gjorde anspråk på deras personliga insats vid försvaret.»

De flesta läsare torde finna förf:s etymologiska anmärkning i »ytlig formalism» täfla med den af honom kritiserade satsen.

Man fortsätter läsningen. Artikelförf. kritiserar s. 278 läran om rösträtten som en allmän mänsklig rättighet, fastslår, att den är en statsfunktion och beskyller s. 279 förkämparne för kvinnornas politiska rösträtt för oklarhet i argumenteringen och »talrika återfall» till den naturrättsliga ståndpunkten. S. 280—284 förklarar han kvinnans politiska rösträtt onödig och skadlig. S. 284 säger han: »Återstår ett argument för kvinnans rösträtt . . . Man påpekar de många kvinnor, som i affärslifvet, i verk o. s. v. utföra ett arbete likartadt med männens. Hvarför skulle en kvinna i dylik ställning icke ha rösträtt likaväl som hennes manliga kamrater?» Här erinrar sig artikelförf., honom väl till pass, att statens intresse, icke de enskildas, bör vara afgörande. »Om rättvisa kan man ej komma och tala i det här fallet.» Det är här »fråga om ett statens uppdrag, som denna ålägger ur synpunkten af *allmänt intresse*, ej af de *enskildes*».

Artikelförf. ger ett dåligt exempel i fråga om klarhet och konsekvens. Hela den ofvan anförda tiraden s. 276 är i strid mot den af honom s. 284 omfattade teorien om statsintresset såsom det bestämmande. Han talar om »principen *rösträtt och värnplikt*», om aflägsnande af »den oegentligheten, att breda lager af vårt folk voro genom ett penningstreck utestängda från politiskt inflytande, samtidigt med att staten gjorde anspråk på deras personliga insats vid försvaret». Hvilken rösträtts-teori är det, som här för ordet? Tydligen den af professor Fahlbeck i Statsvetenskaplig Tidskrift 1902 kritiserade, modifierade form af den gamla naturrättsliga uppfattningen, som ser förhållandet mellan staten och de enskilda »under *bytets* synvinkel.» Men denna uppfattning »hör», enligt professor Fahlbeck, »icke hemma uti den moderna rättsstaten». Hvarken skattebetalning eller värnpliktens fullgörande får betraktas som erlagd betalning för rösträtten, ty här råder ingen bytesaffär mellan staten och de enskilda. Staten sätter sitt intresse ofvan alla enskilda

intressen och kan principiellt ej medgifva någon »köpslagan om rättigheter och skyldigheter mellan sig och sina undersåtar».

Så mycket om artikelförf:s egna rösträttsteorier. Hvad förkämparne för kvinnans rösträtt beträffar, så är det väl intet underligare i att *de hysa sinsemellan olika* uppfattningar af röst-rättens natur, än i det faktum, att andra statsrättsteoretiker och politiker af sinsemellan vidt skilda åskådningar kunna i broderlig endrätt *bekämpa* kvinnans rösträtt. Om t. ex. borgmästare Lindhagen i ingressen till sin motion om kvinnans rösträtt 1904 anför satsen: »Antingen har ingen människa medborgerliga rättigheter, eller också hafva alla det», medan t. ex. Lydia Wahlström grundar krafvet på kvinnans rösträtt på det modernt statsvetenskapliga betraktelsesättet, så bevisar detta icke, att hvarderas tankegång är oredig. Artikelförf. rör sig själf växelvis på olika teoriers mark utan att redigt särskilja dem, men den kvinnliga rösträttens förkämpar förebrår han för bristande klarhet, emedan de ej äro ense om rösträttens teori, eller rättare sagdt: han slår dem samman till ett, förebrår den ena för hvad den andra säger och kallar detta för »återfall».

I och för sig är det af stort intresse att iakttaga, huru det i fråga om kvinnans rösträtt icke kommer an på rösträttsteorien i och för sig. Både med den ena och andra teorien kan man vara för den, både med den ena och den andra teorien kan man vara mot den. Klassiska filosofer eller moderna statsrättsteoretiker, Kant eller Esmein, det kommer ut på ett. Alltid kan man, om man vill, genom en logisk kullerbytta och cirkelbevisning komma med påståendet, att kvinnan ej bör ha rösträtt. Det generar icke Kant att samtidigt med att han indelar medborgarne i aktiva och passiva, af hvilka de förra skola vara röstberättigade, de senare icke, och stipulerar, att för rättvisans skull de *passiva* medborgarna skola ha öppen rätt att *bli aktiva*, räkna *alla kvinnor* till de passiva. Lika litet generar det Esmein att i ena ögonblicket säga, att de villkor, som statsintresset fordrar uppfylla af väljarne, en viss ålder m. m., böra vara sådana, att *ingen* är på *förhand* utestängd, och i det andra, att kvinnan ej bör ha rösträtt.

Särdeles intressant är det också att lyssna till den nu för-

legade vältalighet, som på sin tid klingat vid våra riksdagar emot införandet af lika arfsrätt för syster och bror, giftomannaskapets upphäfvande etc. Man kan lätt samla ett helt florilegium ur våra gamla riksdagsprotokoll från de riksdagar, vid hvilka någon reform rörande kvinnans ställning varit under debatt. Temat är hos de uppskrämda försvararne af det goda gamla gentemot det revolutionära nya ideligen och oföränderligt detsamma, tvillingtemat: »mannens verksamhetsfält är hela den yttre världen, kvinnans är hemmet» och »hos kvinnan har känslan öfvervikt öfver förståndet». Hvad är naturligare, än att samma tema i våra dagar användes emot kvinnans rösträtt både af författare till statsvetenskapliga handböcker, en Meyer, en Villey, en Esmein, och nu nyligen af artikelförf. i Statsvetenskaplig tidskrift. »Satsen är icke ny», sade en nyktert och satiriskt anlagd, reformvänlig medlem af prästeståndet 1860, då giftomannaskapets upphäfvande var i fråga, »man har hört den upprepas både när fråga var om den *lika arfsrätten*, och då hennes (kvinnans) *myndighetsförklaring* ifrågasattes.»

De påstådda reformkraf, som skulle motivera kvinnans rösträtt äro, menar artikelförf., samtliga illusoriska.

För det första är det hvad författaren kallar »rent *feministiska*» fordringar i afseende på äktenskapslagstiftning o. d. »Som bevis för kvinnans rösträtt lämpa sig dessa ej, ty riktigheten af dessa fordringar är lika omstridd som det, som skulle bevisas.»

Artikelförf. har alldeles missförstått de vädjanden till dylika önskemål, som framställas af den kvinnliga rösträttens manliga och kvinnliga förkämpar. Dessa vädjanden äro naturligtvis endast riktade till personer, som *själfva dela* ofvanberörda reformkraf. Som »bevis» emot de genom en nog våldsamt eufemism så kallade känsluskäl mot kvinnans rösträtt, som hos många äro så fast rotade, vore de en ren absurditet. Däröfver äro den kvinnliga rösträttens förkämpar väl medvetna. Men de taga sig oftast friheten ignorera det afvisande af kvinnans rösträtt, som kommer från primitiva instinkter och reaktionära tendenser.

Trogen metoden att logiskt hyfsa artikelförf:s framställning, upptar jag i detta sammanhang hvad han säger om att kvinnornas »reformkraf» ofta vinna beaktande af männen och att »*männen*

visst *icke* äro på förhand *solidariska mot kvinnorna*. Att han anser sig behöfva draga i fält med dessa påståenden, visar, att han ej är mycket bekant med den kvinnliga rösträttsrörelsen i Sverige. Tack vare det lyckliga samförstånd mellan män och kvinnor, hvarunder den utvecklats sig, har den haft en särdeles fredlig karakter. Och äfven de manliga förkämparne för kvinnans rösträtt ha framför allt betonat de för man och kvinna själfskrifvet *gemensamma* intressena. När man icke desto mindre *också* talat om önskvärdheten af kvinnans rösträtt för ett snabbare genomförande af reformer i äktenskapslagstiftning o. d. närmast till kvinnans förmån, så har detta icke berott därpå, att man sett mäns och kvinnors *sanna bästa* såsom skiljaktigt eller stridigt. Man har endast tänkt, att emedan blott de bästa män äro så osjälfviska, att de gå i spetsen för reformer i kvinnans ställning, behöfver denna elit af män en förstärkning från kvinnligt håll.

»För det andra», säger artikelförf. om »reformkrafven», »rör det sig om rent *filantropiska* saker, barnavård, bostadsfrågor m. m. d. o. s. v., hvilka icke höra till politikens område och ännu mindre äro betjänta med att det 'går politik i' dem». Det som borde vara allmänmänskligt intresse blir på så sätt »lekboll mellan partierna». Hvad menar förf. med detta? Om dylika frågor bli föremål för politisk behandling, d. v. s. komma före vid riksdagen, och det göra de utan tvifvel mer och mer, ty den enskilda sociala verksamheten räcker ej till och har ej nog medel, så sker ju detta vare sig kvinnorna ha rösträtt eller icke. Det är visserligen mycket optimistiskt att, som den kvinnliga rösträttens förkämpar så gärna göra, tro, att kvinnorna genom sitt starka intresse för humanitära lagstiftningsfrågor skola förmå partierna att *hålla samman* om dem och *icke* göra dem till partifrågor. Det är kanske för optimistiskt, men det är åtminstone klart och redigt tänkt.

»För det tredje rör det sig om rent *utopiska* kraf såsom t. ex. krigens och prostitutionens afskaffande.» Detta argument är af samma slag som det första. Det appellerar till dem, som äro meningsfränder i fråga om »utopierna».

Artikelförf. är i sin fulla rätt att som resumé af sin undersökning säga: »Listan på de specifika reformkraf, som skulle

motivera kvinnans rösträtt, reducerar sig således som bevismaterial betraktadt till nått upp ingenting», endast han erkänner, att å andra sidan facit af *hans* påståenden också blir *noll* för dem med honom olika tänkande. Räkningens resultat beror af de värden, man insätter.

Utom att kvinnans politiska rösträtt enligt artikelförf. är obehöflig, skulle den ha direkt skadliga verkningar. Utveckligen är visserligen redan inne på ett sluttande plan genom den redan skedda kvinnoemancipationen, men »kvinnorösträtten skulle innebära en afgörande vändpunkt». I synnerhet i tre afseenden är samhällets hälsa, som redan är svårt angripen, hotad till lifvet, i händelse kvinnorösträtten blir en verklighet: i afseende på *hemfriden, husligheten, samt äktenskapsfrekvensen och folkökningen*.

De, som ej dela artikelförf:s mening, att hemfrid endast kan grundas på kvinnans undermålighet, komma naturligtvis till andra slutsatser än han.

Husligheten anse rösträttskvinnorna icke vara något tabu, som behöfver omgärdas med en trollring för att ej ohelgas. Skolkökslärarinnor sitta i styrelserna för de kvinnliga rösträttsföreningarna. I Sverige ser det mörkt ut med utsikten att i husligheten finna en skyddsgud mot kvinnorösträtten, då nämligen flera af de mest nitiska rösträttskvinnorna taga kraftiga initiativ till höjande af kvinnans duglighet just på det praktiska, husliga området, där traditionerna dels äro afbrutna, dels föråldrade. Det är ju först nyligen, som en metodisk, fackmessig utbildning börjat komma till heders på detta område, parallellt med och påverkad af kvinnans fackmessiga utbildning på andra områden. Men rösträttskvinnornas intresse sträcker sig därjämte utöfver den blott privata husligheten till den kommunala. De önska, att kvinnorna, som just i egenskap af husmödrar ha mest anledning att känna det beroende af det allmännas anordningar i fråga om varutillförsel, köttbesiktning, mjölkkontroll etc., hvori den enskilde står, och den roll af passiv konsument, hvori den moderna utvecklingen ställt honom, måtte komma att på det kommunala lifvets olika områden återtaga en del husmoderliga uppgifter, som frångagits dem.

Artikelförf. påstår: få kvinnorna rösträtt, vilja de ej bli mödrar. Han ger en anledning att för 100:e gången göra den

iakttagelsen, att de, som sätta kvinnans högsta uppgift i det fysiska moderskapet och ha mest att säga om hennes »natur» såsom i alla afseenden bunden vid och betingad af detta, äro desamma, som tro, att denna samma »natur» måste med alla slags försiktighetsmått och tvångsåtgärder kringkansas. John Stuart Mill sade på sin tid: »Jag ville gärna höra någon öppet uttala den läran (hon ligger redan på botten af mycket, som skrives i ämnet): »det är nödvändigt för samhället, att kvinnorna gifta sig och föda barn. De skola icke göra det, om man icke tvingar dem därtill. Alltså är det nödvändigt att tvinga dem». Artikel-förf. i Statsvetenskaplig tidskrift förordar intet direkt tvång, men han ser med grämlse alla de omständigheter, som ställa kvinnan fri att välja mellan äktenskap och icke äktenskap. Han fördömer alla tendenser att »ställa kvinnan som mannens jämlike på arbetsmarknaden» och förklarar, att »samhället måste för sin egen skull 'premiera' hemmets kvinna framför arbetsmarknaden».

Hur stor del af nutida sänkning i äktenskapsfrekvensen inom de högre klasserna, som är att tillskrifva andra orsaker, och hur stor del, som är att tillskrifva kvinnans emancipation, är det omöjligt att afgöra. I någon mån påverkas i hvarje fall totalsiffran af kvinnans förändrade ställning och de därmed i nära samband stående, hos ett växande antal kvinnor höjda krafven på äktenskapets halt. Förr var giftermål den enda försörjningsvägen. Omsorgen att bli gift var då kvinnans brödstudium. Samhället satte icke blott den ogifta kvinnan — om hon ej ägde ärfd förmögenhet — på vatten och bröd, d. v. s. på knappaste möjliga kost, utan dömde henne därjämte genom den sociala opinionen till skamstraff på lifstid. Detta allt är nu ganska grundligt förändradt. Och sauntidigt med att den ogifta kvinnan fått tillfälle att förvärfva en själfständig och socialt ansedd ställning, har krafvet framställts på mannens sedliga själfukt både före äktenskapet och i äktenskapet. Utan tvifvel ha många kvinnor, som i forna tider skulle ha gift sig, under inflytandet af dessa moderna strömningar förblifvit ogifta. Om man betänker, att det icke är mer än ett par tre decennier sedan äktenskaps- och sedlighetsfrågan kom under debatt i nordiska skönlitteraturen, och då man ser, med hvilken kraft och entusiasm sedlighetskrafvet

nu framställes af unga män, sådana som Olof Rosén och Ernst Liljedahl, så har man emellertid all anledning att tro, att äktenskapens antal, i den mån det af hithörande förhållanden påverkas, i en kommande generation åter kommer att stiga.

I stället för att göra anspråk på politisk rösträtt rekommenderar artikelförf. åt kvinnorna att ägna sig åt de värf, som kunna fyllas inom de nuvarande gränserna, »den 'sambällsmoderlighet', som icke utöfvas genom röstning och lagparagrafer». »Vården om fattige, sjuke, ålderstigne och föräldralöse ge uppgifter så stora, att de kvinnor, som vilja, här kunna få göra nog.»

För ett halft sekel tillbaka ansågs kvinnans sysslande med ofvannämnda uppgifter lika revolutionärt, som artikelförf. nu anser kvinnorösträtten. Nu ägna sig unga flickor »af sin familj» obehindradt åt sjuksköterskekallet, utan att det faller någon in att antasta deras moral. När Fredrika Bremers Hertha utkom, ansågs det i högsta grad anstötligt, att romanens hjältinna vårdar en man, som ej hör till hennes familjekrets, och Fredrika Bremer blef utsatt för en följd af ilska angrepp. Man använde härvid det gröfsta tänkbara artilleri, så groft, att hennes biografier ej velat citera de värsta utfallen. På liknande sätt angreps hon för de filantropiska, »sambällsmoderliga» företag, dem hon satte i gång och deltog i. Genom koleran 1853 blefvo skaror af fattiga barn i Stockholm föräldralösa och öfvergifna. Då bildades under Fredrika Bremers ledning »Stockholms fruntimmersförening för barnavård» eller »skyddsmödrarföreningen», för att taga hand om dessa barn. »Och nu, när hösten kommer med sitt mörker och sina stormar», skrifver Fredrika Bremer några månader senare i sitt hjärtas glädje till en vän, »nu äro snart alla de värnlösa barnen i varma, ljusa hem». Vintern 1854—1855 började Fredrika Bremer och två hennes vänner en annan form af filantropisk verksamhet: besök hos fångar. Därom skref Fredrika Bremer i mars 1855, sedan denna verksamhet fortgått någon tid, i sitt hjärtas enfald och fromhet: »Man känner sig där så rik på skatter att meddela, och i det man öppnar evangeliums hälso-källor för de bundna och andligen sjuka, uppgår deras rikedom och djup i allt starkare mått, och man ser allt bättre, huru de allt uppfylla och räcka till för allt och alla»...

Åtskilliga tidningsskribenter inom dåtidens press hade *alldeles samma* omdöme om denna form af kvinnlig verksamhet, som artikelförf. i Statsvetenskaplig tidskrift nu har om kvinnans deltagande i politiska frågor. Med anledning af besöken i fängelserna undrade en tidning, i en artikel benämnd »Tre hönsfjät på emancipationens bana», om damerna måne alltid skulle komma dit endast som *besökande*. En insändare i Svenska Tidningen morg. uppl. 22 febr. 1855 skrifer en artikel med öfverskrift: »Missbruk af kvinnans verksamhet», hvori det bl. a. heter: »Det är knappast beräkneligt, huru mycket ondt kan åstadkommas af denna lust att blanda sig i allt, denna excentriska, oroliga verksamhetsåtrå, som på de sista tiderna flugit uti »det sköna släktet» (såsom A. B. brukat uttrycka sig). Fattigvård, sjukvård, fängvård, uppfostran för både unga och gamla, för ärligt folk och brottslingar, mödrars och tjänares belönande, pensionsanstalter för utsläpade guvernanter — och hvarför icke äfven snart för ammor och barnmorskor? — missionsväsendet, både yttre och inre, *allt* är öfversvämmadt af de älskvärda lagstiftarinnornas välvilja. Man vet icke, hvar gränsen finnes. Miss Martineau har ju bråkat med nationalekonomien, och hvad hindrar *våra* lagstiftarinnor att taga itu med husbehofsbränningen, stängselfrågan, hållskjutsen? Äfven dessa frågor hafva en sida, som kan väcka filantropiska funderingar, och den sidan, som fordrar lugn besinning, erfarenhet, studium, är icke mera öfvervägande öfver känslsamhetsämnet i *de* frågorna, än i de ofvan uppräknade, som redan hemfallit under kvinnoverksamheten. *Känslan* är en ibland de sämsta lagstiftare och tillställare i sociala och ekonomiska ämnen, och det är illa, om *hon* begynner handlöst fara åstad med dem. Man kan visserligen förutse, att hjärt-nupenhetens inblandning i ämnen, som sannerligen fordra de allvarsammaste *mäns* hela tankeanstängning och besinning, för närvarande, likasom alltid, är en *modesak* och kommer att hålla sig föga längre uppe än vissa färger och former på spetsar och band, men vida kortare tid erfordras för att förvirra och hoptrassla, än för att reda» etc. etc.

Några anteckningar om rättegångsväsendet vid de tyska underdomstolarna.

Af

Stadsnotarien **Nils Andersson.**

Åklagaremakten och dess organisation.

Åklagareväsendet i Tyskland faller inom det administrativa området. Åklagaremakten där representeras nämligen af en, rikskanslern eller den ifrågavarande förbundsstatens justitieförvaltning underordnad, myndighet, som med ett gemensamt namn kallas die Staatsanwaltschaft, — ett begrepp, som alltså innefattar alla de olika organ, förmedelst hvilka denna makt utöfvas.

Vid hvarje domstol skall sålunda finnas en åklagaremakt, Staatsanwaltschaft; och organen för dess verksamhet äro: vid riksrätten (Reichsgericht) en öfverriksåklagare samt en eller flere riksåklagare, vid öfverlandsdomstolarne (Oberlandesgerichte), landsdomstolarne (Landgerichte) och de vid landsdomstolarne bildade jurydomstolarne (Schwurgerichte), statsåklagare, samt vid amtsdomstolarne (Amtsgerichte och Schöffengerichte) amtsåklagare.

Öfverriksåklagaren och riksåklagaren, hvilka utnämnas af kejsaren på förbundsrådets förslag, sortera under rikskanslern, hvars uppsikt och ledning de hafva att underkasta sig.

De till åklagaremakten hörande ämbets- och tjänstemän inom hvarje särskild förbundsstat åter sortera under den ifrågavarande statens justitieförvaltning; och beträffande dessa ämbets- och tjänstemäns ställning sinsemellan gäller, att i spetsen för hvarje Staats-

anwaltschaft vid Oberlandesgericht eller Landgerichte står en Oberstaatsanwalt, under hvilken sortera dels, vid nämnda domstolar, ett antal Erste Staatsanwälte och, under dem, Staatsanwälte, dels ock, vid Amtsgerichte, Amtsanwälte.

Detta subordinationsförhållande afser icke blott åklagaremaktens inre organisation, och inskränker sig ej heller endast därtill att en underordnad har att af öfverordnad mottaga allmänna instruktioner eller anvisningar rörande tjänsten, utan sträcker sig äfven till hvarje särskildt mål eller ärende, och detta så fullständigt, att en öfverordnad kan på hvarje stadium ingripa, skjutande den underordnade åt sidan; och själf uppträda eller sätta annan i hans ställe. Härvid är likväl att märka, att Amtsanwälte icke få annorstädes än vid Amtsgerichte och Schöffengerichte utöfva åklagaremakt, och att deras befogenhet icke omfattar det straffprocessuella förfarande vid Amtsgerichte, genom hvilket förberedes offentligt åtal i de brottmål, som skola anhängiggöras vid andra domstolar än Schöffengerichte, t. ex. Landgerichtes straffkamrar.

Men å andra sidan anses en åklagare af lägre grad, då han är stadd i tjänsteutföning, handla i kraft af sitt ämbete, och ingalunda såsom den öfverordnades ställföreträdare.

Åklagaremaktens organisation är i så måtto anknuten till domstolsorganisationen, att det, på sätt ofvan anmärkts, vid hvarje domstol skall finnas ett Staatsanwaltschaft samt att de ämbets- och tjänstemän, som äro satta att utöfva ifrågavarande funktioner, principiellt äro därutinnan bundna af kompetensbestämmelserna för den domstol, vid hvilken de äro stationerade. Undantag från denna kompetensregel är dock stadgadt för det fall att fara ligger i dröjsmål. Då äger nämligen en åklagare att inom sitt distrikt företaga ämbetsåtgärder, till hvilka han eljes skulle anses obefogad. Ett andra undantag från nämnda regel, fast mera skenbart, skulle kunna sägas ligga i konsekvenserna af det härförut skildrade subordinationsförhållande, på det sätt nämligen att cheferna för åklagaremakten vid Oberlandesgerichte och Landgerichte äga att vid alla domstolar inom sitt ämbetsområde själfva öfvertaga åklagaremaktens funktioner eller åt annan än den närmast behörige anförtro dessa funktioner.

Kvalifikationerna för statsåklagarne, d. v. s. Ober-Reichsanwalt, Reichsanwälte och Staatsanwälte, äro de samma som för domare. Amtsanwälte behöfva däremot icke vara rättskunniga.

I fråga om förhållandet mellan domaremakten och åklagaremakten gäller principen af likställighet, ömsesidigt oberoende samt strängt åtskild ställning. Sålunda är uttryckligen föreskrifvet, att statsåklagaremakten är i sina ämbetsåtgärder oberoende af domstolarne, att statsåklagare icke får utöfva domaregöromål och att åt statsåklagarne icke får lämnas i uppdrag att utöfva något slags tjänsteuppsikt öfver domarne eller öfverinseende öfver domstolarnes verksamhet.

Dessa likställighetsprinciper följas i tjänsteumgänget med en påfallande noggrannhet. Sålunda heter det, t. ex. då en straffkammare beslutat öppna hufvudförhandling, och inställelsetid (Termin) bestämts, icke att vederbörande åklagare skall kallas till förhandlingen, utan att beslutet härom skall framläggas för honom: »Vorzulegen den Herrn Ersten Staatsanwalt»; och om domaren i sammanhang härmed skall begära någon ämbetsåtgärd af åklagaren, t. ex. inkallandet af vittnen, inledes dylik begäran alltid med frasen: »Ergebenst mit dem Ersuchen» etc.

Principen om likställighet mellan domare- och åklagaremakten samt sträng åtskillnad i fråga om deras olika funktioner lider dock af ganska väsentliga sakliga inskränkningar. Förut är antydt, att domstolens ordförande i och för upprätthållandet af ordningen vid förhandlingarna äger befogenhet att inskrida äfven emot en åklagare. För sådant ändamål äger domaren vidtaga hindrande anordningar, närtysta en åklagare, som i tal och sätt stör ordningen, tillrättvisa honom o. s. v., liksom själfva domstolen äger att i detta afseende inskrida med straffåtgärder, jämväl emot en åklagare. Och om det gäller annan än åklagare, t. ex. vittnen eller åhörare, sker inskridandet på domstolens eget initiativ, oberoende af åklagaren, liksom ock dylikt straffs verkställande anordnas af ordföranden utan medverkan af åklagaremakten.

Men ännu viktigare inskränkningar äga rum. Om sålunda åklagaremakten afslagit angifvande målsägares begäran om offentligt åtal, äger denne anföra klagomål häröfver hos

vederbörlig domstol, nämligen Reichsgericht i de saker, för hvilka nämnda domstol är behörig, i alla andra fall Oberlandesgericht; och om klagomålen befinnas grundade kan domstolen besluta, att hufvudförhandling skall öppnas, till verkställande af hvilket beslut åklagaremakten, i hvad på den ankommer, har att medverka. Detta innebär sålunda att åklagaremakten, under vissa förutsättningar, faktiskt kan af domstol tvingas att anhängiggöra åtal.

Från principen af sträng åtskillnad mellan å ena sidan åklagaremaktens, å andra sidan domstolens befogenhet föreligger ytterligare en väsentlig afvikelse, därigenom att domstolen i pröfningen af ett åklagaremål och dess afdömande icke är på något sätt bunden af åklagarens yrkande och att sedan åtalet en gång anhängiggjorts samt hufvudförhandling öppnats, åklagaren icke äger nedlägga sin talan, samt att målets fortsättande eller återtagande då icke längre är beroende af åklagarens godtfinnande, utan ytterst beror på domstolen. Åklagaren kan sålunda, hvilket ofta inträffar, yrka på frikännande, men domstolen det oaktadt döma den tilltalade, liksom domstolen kan bestämma högre straffsats än åklagaren yrkat. Åklagaren vid de tyska domstolarne plägar nämligen, då han gör sitt slutpåstående och yrkar straff, föreslå jämväl straffsatsen.

Beträffande förhållandet mellan polismyndigheten och åklagaremyndigheten är stadgadt, att polistjänstemännen skola biträda åklagaremakten och sålunda ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som de vid Landgerichte anställda statsåklagarne och dessas förmän lämna. Polistjänstemännen äro alltså underordnade statsåklagarne men icke amtsåklagarne.

Straffprocessen.

Rörande straffprocessen måste berättelsen om de gjorda iakttagelserna denna gång inskränkas till några enstaka anteckningar.

Förfarandet i straffprocessen är i princip det accusatoriska, samt muntligt och offentligt. Det är vidare grundadt å fri, af inga som helst bevisregler bunden bevispröfning.

Hvad angår accusationsprincipen i den tyska brottmålsprocessen, är sålunda domstolens ingripande gjordt beroende däraf att åtal, offentligt eller privat, är väckt, vid målets behandling är domstolens verksamhet begränsad till undersökning rörande den brottsliga handling, åtalet angår; och domstolens utslag får naturligtvis endast afse den person, som åtalats. För principens upprätthållande är vidare sörjdt genom den motvikt till åklagaremakten, som bildas af organen för den tilltalades försvar.

I fråga om garantierna för behörigt utöfvande af åtalsrätten, jämväl den privata, har tyska straffprocessrätten åt domstolarna anvisat en egendomlig funktion, i det att å ena sidan — såsom här förut på tal om åklagareväsendets organisation framhållits — domstolen kan tvinga åklagaremakten att utföra ett åtal, samt å andra sidan den väckta anklagelsen skall underkastas en förberedande judiciell pröfning af domstolen, på hvilken pröfning det skall bero, om domstolsförfarande må komma till stånd eller ej. Sålunda skall domstolen afgöra, om hufvudförhandling skall öppnas, eller, då rättslig förundersökning ägt rum, om den anklagade, skall ställas utom kriminalrättsliga åtgärder (ausser Verfolgung) eller om förfarandet skall tillsvidare inställas. Enahanda bestämmelser gälla för det privata åtalet, dock med det undantag, att Schöffengerichte kunna utan föregående åtal och dylik förberedande domstolspröfning skrida till hufvudförhandling, därest den anklagade antingen frivilligt inställer sig inför domstolen eller ock, tillsvidare anhållen (vorläufig festgenommen), är förehämtad, eller anklagelsen blott gäller Übertretung; samt att en Amtsrichter kan utan vidare öppna hufvudförhandling rörande erkända Übertretungen.

I fråga om denna judiciella förpröfning intager den tyska kriminalprocessen en synnerligen avancerad ställning. I åklagaremål synes dylik förpröfning, hvilken uppenbarligen är afsedd att utgöra en garanti mot missbruk af åtalsrätten, vara tämligen onödig och öfverflödigt, då man besinnar, hvilka kvalifikationer, som i Tyskland erfordras af åklagaremaktens utöfvare. Beträffande åter de privata åtalen kan sådan garanti däremot vara både nödig och nyttig.

Sedan åtalet en gång väckts, är målet domstolens egendom, äfven om hufvudförhandling öppnats. Inkvisitionsprincipen skulle redan till följd häraf kunna sägas icke vara helt och hållet åsidosatt i den tyska kriminalprocessen. I hufvudförhandlingen tillkommer det sålunda domstolen att allsidigt utreda målet samt därvid själfständigt och på eget initiativ söka få fram hvad som kan tala såväl mot som för den anklagade. Åklagaren får, som nämndt, då mera icke nedlägga sin talan, och domstolen är vid pröfningen af målet icke bunden af åklagarens ansvarsyrkande, utan kan ålägga högre straff än åklagaren yrkat samt tillämpa andra eller flera lagrum än åklagaren åberopat.

Initiativet till offentligt kriminalrättsligt ingripande vid domstol är dock förbehållet åklagaremakten. Så snart die Staatsanwaltschaft genom angifvelser eller annorledes erhåller kännedom därom att en brottslig handling misstänkes föreligga, har den att göra de efterforskningar, som kunna vara erforderliga med hänsyn till afgörandet af frågan, huruvida åtal skall väckas eller ej. För sådant ändamål äger den, bland annat, anlita polismyndighetens medverkan, jämväl till anställandet af förhör, och kan själf genom polismyndigheten låta anhålla den misstänkte (vorläufige Festnahme). Åklagaremakten kan vidare, om den så finner erforderligt, anlita domare (Amtsrichter) för undersökning i förevarande hänseende.

Angifvelsen kan ske hos åklagaremakten samt hos polismyndigheten eller hos Amtsgericht. I sistnämnda två fall skall angifvelsen, jämte resultatet af den undersökning, till hvilken angifvelsen möjligen föranledt, framläggas för åklagaremakten.

Initiativet till efterforskning rörande straffbara handlingar tillkommer jämväl polismyndigheten, hvilken då har att oförtöfvadt remittera sina undersökningshandlingar till Staatsanwaltschaft.

Ligger fara i dröjsmål, har också Amtsrichter att, utan någon föregående ansökning från Staatsanwaltschaft, hålla förberedande undersökning, men sakens vidare behandling är nu förbehållen åt Staatsanwaltschaft, dit handlingarna alltså remitteras.

Redan af det förestående torde man kunna finna, på hvilket tillfyllestgörande sätt det i den tyska kriminalprocessen är sörjdt,

å ena sidan för att missbruk af åtalsrätten ej må förekomma, men å andra sidan också för att straffbara handlingar blifva vederbörligen befrade. Den judiciella förpröfningen innebär, såsom förut nämnts, garanti för dylikt missbruk; men det allmännas intresse i att brott beifras är tillgodosedt genom tre olika officiella organ för själfständiga initiativ till efterforskningar rörande brott och mottagande af angifvelser om brott, nämligen *dels* die Staatsanwaltschaft *dels* polismyndigheten (die Behörde und Beamten des Polizei- und Sicherheitsdienstes) *dels* ock i vissa fall domaren (Amtsrichter); Och om domstolens befogenhet att under vissa förutsättningar framtvinga åtal har förut erinrats.

Den tyska straffprocessen har emellertid än flera, än viktigare institutioner för åtalets förberedande.

Förut anmärkta efterforskningsåtgärder af Staatsanwaltschaft, polismyndighet och domare tillhöra alla det s. k. *förberedande förfarandet* (*Vorbereitungsverfahren*), men för det mesta utgör detta endast en del af förberedelserna till åtalet. *Vorbereitungsverfahren* sker i dess helhet för åklagaremaktens räkning, och under detta behåller ännu die Staatsanwaltschaft ledningen och slutpröfningen i sin hand. Vid afslutandet af *Vorbereitungsverfahren* kan sålunda die Staatsanwaltschaft antingen inställa vidare kriminalrättsliga åtgärder, däri inbegripet till och med häktning, eller ock kan Staatsanwaltschaft, därest resultatet af *Vorbereitungsverfahren* befinnes utgöra grundad anledning till åtal, väcka sådant åtal. Detta kan ske genom att hos vederbörlig domstol inlämna skriftlig anklagelse (*Anklageschrift*), hvilket i sig innebär ansökan om hufvudförfarande (*Hauptverfahren*), d. v. s. vanlig, eller egentlig domstolsförhandling. Men det kan också ske — och detta är i svåra brottmål det vanliga — genom begäran om *rättslig förundersökning* (*gerichtliche Voruntersuchung*). Sådän förundersökning är obligatorisk i Reichsgerichts- och Schwurgerichtssaker och skall i Strafkammersaker äga rum, därest die Staatsanwaltschaft sådant yrkar, samt under vissa förutsättningar, jämväl om den anklagade begär det, såframt han påvisar viktiga skäl för att en rättslig förundersökning må anses vara erforderlig till förberedande af hans försvar. I de mål, som a priori falla under Schöffengerichtes behörighet, således icke de

mål, som från straffkammaren dit hänvisats, är rättslig-förundersökning däremot utesluten.

Mellan afslutningen af det s. k. »förberedande förfarandet» (Vorbereitungsverfahren) samt handläggningen inför rätta (Hauptverfahren) ligger således i regel ett förfarande, som, jämväl detta, har till uppgift att förbereda den egenliga domstolsförhandlingen, men under hvilket icke längre åklagaremakten, utan domaren är verksam och har ledningen, nämligen den rättsliga förundersökningen (gerichtliche Voruntersuchung) eller »förundersökningen», såsom den vanligen benämnes.

På det förberedande stadiet har man således att fasthålla skillnaden mellan det *förberedande förfarandet* (Vorbereitungsverfahren), hvilket är åklagarens sak, och *förundersökningen* (Voruntersuchung), som är domarens sak. I motsättning till det egentliga *domstolsförfarandet* (Hauptverfahren) betecknas de båda andra vanligen med gemensamt namn *för-förfarande* (Vorverfahren).

Att inkvisitionsprincipen är den rådande under Vorbereitungsverfahren ligger i sakens natur. Enahanda är förhållandet på förundersökningsstadiet, oaktadt åtalet ju är väckt i och med begäran om sådan undersökning, och målet numera är domstolens egendom. Här är förfarandet i princip hemligt. Det kan äfven afse andra brottsliga handlingar än den eller de, som föranlett undersökningen, och kan gifvetvis rikta sig mot andra än dem från början anklagade.

I regel förhåller det sig så, att i denna förundersökning ligger tyngdpunkten af för-förfarandet. Voruntersuchung bedrifves nämligen vid större Landgerichte af särskilda undersökningsdomare (Landgerichtsrath), som till sina domarekvalifikationerna kunna lägga genom vana och öfning förvärfvad skicklighet för detta kall. Hvad betydelse detta har för utredningen af svårare, mera invecklade mål ligger i öppen dag.

Men jämväl på det af åklagaremakten eller för dennas räkning bedrifna »förberedande förfarandet» tages domarens verksamhet i anspråk på ett ytterst betydelsefullt sätt. Afgörandet i sådana förundersökning viktiga frågor som beslag, husrannsakan, visitation, anhållande och inmanande samt häktning ligger sålunda endels principiellt, endels uteslutande i domarens hand.

Endast vid fara i dröjsmål äger Staatsanwaltschaft själf eller genom polismyndigheten vidtaga sådana åtgärder som beslag, husrannsakan och visitation. Hvad angår den misstänktes anhållande (vorläufige Festnahme) får detta, såsom ofvan antydts, anordnas af såväl Staatsanwaltschaft som polismyndighet, nämligen om förutsättningar för häktning äro för handen, och fara är i dröjsmål. Och om den brottslige anträffats på bar gärning, samt misstänktes vilja afvika, och icke strax kan identifieras, äger hvem som helst, »äfvén utan domarens befallning», anhålla den brottslige; men den sålunda anhållne skall, därest han icke försättes i frihet, ofördröjligen inställas till förhör inför Amtsrichter i det distrikt, där anhållandet skett (Vorführung); och om domaren, hvilken har att senast nästa dag förhöra honom, finner anhållandet hafva saknat fog, äger han förordna om frigifning. I motsatt fall utfärdar han häktningsorder (Haftbefehl).

Hvad angår häktning (Verhaftung) såsom förberedande åtgärd i straffprocessen, sker denna åtgärd alltid på grund af domares förordnande (Haftbefehl), äfvén då offentligt åtal ännu icke väckts. Och om sådant Haftbefehl utfärdats, skall förhör angående det brott, för hvilket den häktade är beskylld, hållas af en domare.

Med det nu sagda torde vara antydts, hvilken utomordenligt viktig roll, som på det förberedande stadiet af processen är lagd i domarens hand.

I sin begäran om förundersökning, hvilken begäran, såsom ofvan sagts, innebär den ena, alternativa, formen för väckande af åtal, har Staatsanwaltschaft att uppgifva den för brott anklagade samt den straffbara handling, som lägges honom till last.

Öfver hvarje särskild åtgärd i förundersökningen, t. ex. förhör, besiktning, syn på stället, jämförelse af urkunder o. s. v., skall föras protokoll af domstolssekreteraren, hvilket skall underskrifvas af denne och undersökningsdomaren, samt, om det afser förhör, uppläsas för eller till granskning framläggas för den hörde; och har denne att underskrifva protokollet, om det vidkännes; i motsatt fall skall i protokollet antecknas, af hvad skäl vidkännande förvägras.

Då undersökningsdomaren anser sådant för sanningens utletande erforderligt, kan han taga ed af vittnen och sakkunnige.

Uttryckligen är stadgadt, att dessa förhör inför undersökningsdomaren skola jämväl afse de personer, hvilkas hörande anses erforderligt till förberedande af den anklagades försvar.

Efter afslutandet af förundersökningen, hvilken har till uppgift att utröna, huruvida hufvudförhandling skall öppnas, eller vidare kriminalrättsliga åtgärder emot den anklagade inställas, har undersökningsdomaren att öfversända akterna i målet till Staatsanwaltschaft, icke för att denna myndighet skall pröfva, om åtalet skall fullföljas eller icke, ty åtalet är redan väckt och kan sålunda ej återtagas, och frågan om öppnande af hufvudförhandling ligger numera uteslutande i domstolens hand, utan för att Staatsanwaltschaft skall blifva i tillfälle att framställa sina yrkanden emot den anklagade, och denne få del af dem, innan hufvudförhandlingen öppnas. Jämväl i detta fall ske yrkandena skriftligen; och i sammanhang härmed har Staatsanwaltschaft att för domstolen framlägga akterna i målet, hvarefter domstolens ordförande låter tillställa den anklagade ett exemplar af »Anklageschrift». Sedan förklaringsfristen tilländalupit, beslutar domstolen, om hufvudförhandling skall öppnas eller ej. Domstolen kan dock inledningsvis förordna om fullständigande af förundersökningen, liksom domstolen, då sådan undersökning icke från början varit af Staatsanwaltschaft begärd, kan själf förordna om förundersökning.

Skulle Staatsanwaltschafts yrkande gå ut på att hufvudförhandling icke skall öppnas, men sådan ändå beslutas af domstolen, har Staatsanwaltschaft att efteråt ingifva Anklageschrift.

Tiden för hufvudförhandlingen (Hauptverhandlungstermin) bestämmes af rättens ordförande. Erforderliga kallelser (Ladungen) utfärdas här af Staatsanwaltschaft.

Det normala förloppet af kriminalrättsligt för-förfarande i mål, där svaranden är häktad, är i sina hufvuddrag ungefär följande:

Polisförhör, med eller utan föregående angivelse;

den misstänktes anhållande och inmanande i polishäkte, i sammanhang hvarmed den anhållne har att till sitt befäl afgifva rapport öfver åtgärden (Einlieferungs-Anzeige);

förordnande (Verfügung) af Polizei-Präsident angående vorläufige Festnahme och den »fastagnes» öfverlämnande till Staatsanwaltschaft (Vorführung);

handlingarnas omedelbara öfversändande från Staatsanwaltschaft till Amtsgericht med begäran om häktning;

förhör inför Amtsrichter med den anhållne, senast nästa dag (äfvén om det är en sön- eller helgdag), hvilket förhör i själfva sakfrågan är tämligen knapphändig och — fortfarande under förutsättning att det gäller sådant mål, där svaranden är häktad — avslutas med en resolution, i hvilket domaren förklarar den anhållne häktad såsom misstänkt för det eller det brottet samt för honom tillkännager detta med upplysning tillika, att han mot beslutet äger anföra besvär.

I sammanhang härmed utfärdar domaren sitt Haftbefehl och erhåller af vederbörande fängelsedirektör ett intyg, angifvande timma och minut för den häktades mottagande i rannsakningshäktet.

För väckande af åtal har nu Staatsanwaltschaft, till hvilken myndighet akterna remitteras, en veckas frist, men kan Amtsrichter, på begäran af Staatsanwaltschaft, förlänga denna frist, först med en vecka och sedan, om det rör vissa svåra mål, ytterligare två veckor.

Den allmänna, yttre gången för hufvudförhandlingen i Landgerichts straffkamrar är följande: Upprop af den eller de anklagades namn, deras förehämtande, samt anteckning om åklagare och försvarsadvokater i målet; upprop af vittnen och sakkunnige samt antecknande af de tillstädeskomna, hvarefter de få aflägsna sig ur sessionssalen; förhör med den tilltalade om hans lefnadsomständigheter; uppläsning af rättens beslut om hufvudförhandlingens öppnande (Eröffnungsbeschluss).

Anklageschrift uppläses, egendomligt nog, icke i hufvudförhandlingen. Af denna skrift, för så vidt den inlämnats i sammanhang med begäran om hufvudförhandling, har ju också den anklagade förut erhållit del.

Följer så förhöret med den anklagade i själfva saken. Under detta förhör, såväl som vid uppläsning af Eröffnungsbeschluss,

få vittnen och sakkunnige icke närvara. Därför ha de fått lämna sessionsrummet redan omedelbart efter konstaterandet af deras inställelse.

Efter det sakliga förhöret med den anklagade följer upptagandet af bevisning (Beweisaufnahme), således i regel förhör med vittnen och sakkunnige.

Härefter lämnas ordet åt åklagaren, försvarsadvokaterna och den tilltalade. De kunna få tala upprepade gånger, men åt den anklagade är förbehållet sista ordet.

Omedelbart härpå sker öfverläggning till utslag och sist utslagets afkunnande. Öfverläggningen sker vanligen i ett intill sessionssalen liggande rum (Berathungszimmer), dit domrarne dragit sig tillbaka.

Med ytterst få undantag utgör hufvudförhandlingen ett sammanhängande helt, där handläggning, enskild öfverläggning samt, till sist, dom följa slag i slag. Innan nästa mål på listan ropas, har således det föregående blifvit fullkomligt slutbehandladt.

Justitieombudsmannen och ämbetsmännen.

Ett å-propos för dagen

af

Fil. Lic., Jur. Kand. **C. Gustaf Melander.**

Den omständighet, att förf. till dessa rader sedan flere år är sysselsatt med ett större arbete om justitieombudsmannainstitutionen, kan möjligen motivera hans härmed gjorda försök att belysa den debatt i ofvanstående ämne, som onsdagen den 5 sisl. februari förekom i Andra Kammaren.

Spörsmålet, som hr KJELLÉN vid sagda tillfälle bragte till aktualitet, gäller, hvad J. O. har att göra, om han visserligen förmenar en ämbetsman hafva gjort sig skyldig till oriktig lagtillämpning, men likväl anser oriktigheten ej vara af så svår art, att den påkallar åtal.

Den härvidlag sedan en längre tid förefintliga praxis är verkligen, att J. O. sätter sig i direkt förbindelse med vederbörande ämbets- eller tjänsteman och gifver honom en anvisning, hur han för framtiden bör förfara. Men ej nog härmed: hr Kjellén har uppvisat, att numera ett steg tagits, som går ännu längre. Det har nämligen förekommit, att J. O. i ämbetsskrivelse till ämbetsmannen uttryckligen förklarar, att denne förfarit »synnerligen olämpligt», — något, som tydligen måste sägas innebära en »skrapa», ett disciplinärt straff.

Beträffande sistnämnda tillvägagångssätt kan jag fatta mig kort. Dess olämplighet blef under debatten endast af en talare

bestridt. Och nog måste det väcka förundran, att lagutskottets vice ordförande kan fälla det yttrande, att de nu senast afsedda oegentligheterna »stodo i alla fall så nära gränsen till åtal, att en 'skrapa' från ombudsmannens sida synes fullt befogad». Enligt hr ZETTERSTRANDS åsikt är det sålunda riktigt; att J. O., om ej åtal med utsikt till framgång kan anställas, själf företager en domareåtgärd — därför, att denna i och för sig måste sägas utgöra ett mildare ingripande. Men som i själfva verket innebär ett det mest horribla afsteg ej blott från gällande bestämmelser, utan från en af själfva grundprinciperna för vår författning. Det är ju ett bekant faktum, att denna på det allra sorgfälligaste söker afhålla riksdagen och dess förtroendemän från allt slags dömande verksamhet. J. O. är åklagare, ej domare.

För att nu öfvergå till den äldre, den mildare praxis — den att meddela statstjänarne direktiv — så var det härom, som hufvudstriden stod. Men här synes ej ens hr Kjellén stå på en så säker ståndpunkt, som önskligt vore. I alla sina tre anföranden uttalade han som sin åsikt, att denna praxis visserligen f. n. stode i strid med gällande bestämmelser, men i själfva verket ej vore att klandra, utan innebure en nyttig utveckling, hvarmed man borde bringa grundlag och instruktion i öfverensstämmelse. (Ej heller i sin artikel i Vårt Land för d. 7 febr. synes han frångå denna uppfattning)¹).

Äfven häremot skulle jag vilja uttala en gensaga. Hvad innebär det nämligen, att J. O. i ämbetskrivelse till en statsfunktionär eller ett ämbetsverk meddelar en föreskrift eller anmodan — att denna ej kan gifvas med absolut förbindande kraft, det förändrar saken ej alls: detta mot hr STAAFF — om att för framtiden iakttaga en viss lagtillämpning, ett visst förfarings sätt, eller om att noggrannare än ditintills följa gifna föreskrifter? Tydligtvis intet annat än ett *å ämbetets vägnar* gjordt ingripande i förvaltningen (i inskränkt och egentlig mening). Men äfven detta står i klar strid med såväl gällande föreskrifter — hvilket endast

¹) Sedan detta skrivits har hr Kjellén ännu en gång berört saken, nämligen i sin motion om ämbetsmäns afsättlighet (A. K n:o 253, s. 21). Här märker man emellertid af ordalagen, att han känner sig vara på osäker mark.

hr WIDÉN sökte gendrifva, hvarom vidare nedan — som författningens hela anda. Ty denna vill hålla representationen fjärran från ej blott domaremakts utöfning, utan äfven — med vissä klart utstakade undantag, som ej tillåta något slags analogisk användning — från förvaltningen.

Ej må invändas, att § 19 i J. O:s instruktion gifver honom rätt att med förvaltningen taga en viss befattning. Ty det, som här medgifves, innebär ej rätt till en så att säga slutgiltig åtgärd från hans sida, utan endast en rätt att hos högre myndighet framställa *förslag* om förbättring. Och vill man bryta udden af resonnemanget därmed, att den klandrade praxis endast skulle innebära lagförklaring, så går det lika illa, ty ej heller därtill har J. O. någon befogenhet.

I sammanhang härmed må påpekas den vederläggning, som hr Kjellén gaf hr Staafts påstående, att J. O. skulle vara inskränkt till de två alternativen: åtal eller överksamhet. Han har nämligen äfven möjlighet att taga initiativ¹⁾ till lagförbättring samt rätt att öfverlämna de lindrigare ämbetsfelen till justitiekanslerns handläggning — vare sig åtal eller *varning*. (Se gällande instruktion för J. K., § 10: 2. Jfr Instr. 1809, § 8.) Dylikt öfverlämnande lär emellertid numera ej förekomma — tydligen i någon mån en följd af här afhandlade praxis! —

Hr WARBURGS inlägg kräfver endast några ord. Han ville göra gällande, att J. O.-institutionen af sina stiftare varit afsedd att i allmänhet blifva af vida större vikt, än den faktiskt blifvit. Visserligen, men detta faktum kan ej tjäna som bevis mot ett påstående, att ämbetets utöfning på en särskild punkt tagit en riktning öfver eller på sidan af det ursprungligen afsedda¹⁾).

¹⁾ Gent emot slutet af hr Warburgs yttrande, där han angifver som sin åsikt, att »den utveckling, som justitieombudsmannabefattningen fått, icke på ringaste vis kan sägas ha gått utöfver grundlagstiftarnes mening», kan anföras ett uttalande, som ADOLF GÖRAN MÖRNER gjorde på riddarhuset d. 24 november 1809 under debatten om konstitutionsutskottets (andra) förslag till instruktion för J. O. — och speciellt om dennes förhållande till J. K.: »Då justitie-cancellaren har rättighet att befalla i konungens namn, har jag ansett, att också däraf skulle följa, att sådana mindre åtgärder, hvilka väl behöfde rättas, men icke fordrade en laglig åklagan, voro de, hvilka i följe af 3:dje och 9:de §§ borde af justitie-ombudsmannen hos justitie-cancellaren anmälas, emedan han har en förmåga att befordra rättelser, hvilken ej kan tillkomma justitie-ombudsmannen». Se Ridd. o. Ad. prot. IV: 2 (1), s. 1488 (jfr. s. 1493).

Kommer så hr WIDÉNS anförande. Detta afsåg att visa, att förfaringssättet med direktiv till ämbetsmännen icke blott icke är olämpligt, utan till och med står i full öfverensstämmelse med grundlag och instruktion. Och märkvärdigt nog gjordes ej något försök till bemötande af denna egendomliga sats.

Såsom ett första bevis gafs en tolkning af R. F. § 96 och Instr. § 1, som omöjligen kan gillas. R. F. § 96 innehåller som bekant: »Hvarje lagtima riksdag skall förordna en . . . man att såsom riksdagens ombud, efter den instruktion riksdagen för honom utfärdat, hafva tillsyn öfver lagarnes efterlefnad af domare och ämbetsmän samt att vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utöfning af våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra . . .» Och Instr. § 1: »Rikets ständers justitieombudsman skall hafva en allmän tillsyn öfver lagars, författningars och instruktioners efterlefnad af domare, ämbets- och tjänstemän, samt, om de i sina ämbetens utöfning af våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begå eller underlåta att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra, dem vid vederbörliga domstolar, i laglig ordning, därför tilltala eller tilltala låta . . .» Dessa båda stadganden anser hr Widén böra tolkas såsom innehållande tvänne olika led, hvaraf det förra medgifver mildare åtgärder (»tillsyn»), det senare åtal. Men tydligt är, att hvad med »första ledet» afses endast är det aktgifvande i allmänhet på ämbets- och tjänstemäns åtgärder, som är en af förutsättningarna för ett ingripande med åtal i speciella fall.

Hvad för öfrigt af hr Widéns anförande tarfvar en särskild vederläggning är endast hans försök att bevisa sin åsikt genom en uppdelning¹⁾ af de oriktigheter, hvaremot J. O. skall ingripa, i 1) svårare fel, som J. O. själf (eller genom ombud) skall åtala, 2) lindrigare fel, som skola hänvisas till *justitiekanslerns åtalsåtgärd*, och 3) sådana åtgärder, för hvilka J. O. icke anser åtal alls kunna eller böra äga rum. I sistnämnda fall skulle direktiven få användas. Men försöket strandar på följande kombination: det faktum, att justitiekanslern i till honom hänvisade mål (om

¹⁾ »Uppdelningen» göres ej expressis verbis, men ligger i resonnet.

han vill företaga någon åtgärd alls) har rätt att nöja sig med att gifva varning, hvadan en hänvisning till justitiekanslern kan användas äfven vid sådant, som skulle gå in under 3); den förefintliga möjligheten att i fall, ingående under sistnämnda kategori, äfven använda initiativet till lagförbättring — samt »slutligen» den ofvan påvisade principiella oriktigheten af, att J. O. ingriper i förvaltningen ¹⁾.

---

¹⁾ Hr Widéns kritik af det sätt, hvarpå hr Kjellén användt det i J. O:s Instr. § 3 befintliga ordet »påstående», är visserligen riktig, men som denna detalj ej inverkar på hufvudfrågan, kan den lämnas åsido.

En föreslagen och en införd reform inom förvaltningen.

Af

f. d. landskamreraren I. Törnebladh.

I.

Angående föreslaget jordregister öfver fastigheterna å landet.

Vid innevarande riksdag är i K. propositionen om statsregeringen begärdt anslag för upprättande af ett jordregister att läggas till grund för de blifvande nya jordeböckerna. Förslag till ett register öfver fastigheterna å landet finnes uppgjort redan för två år sedan.

Kongl. Majt uppdrog nämligen år 1903 åt särskilde kommitterade landtmäteridirektören H. Rhodin, kammarådet G. Thulin och hofrättsfiskalen A. Östergren på grund af hemställan af lagberedningen att verkställa utredning, huruvida åt de uppgifter angående de fastighetsförhållanden, hvilka för närvarande skola upptagas i jordeboken, kunde gifvas den omfattning och sådan anordning i öfrigt att därigenom bereddes jämväl ett ändamålsenligt underlag för fastighetsbokföringen, äfvensom afgifva det förslag, hvartill utredningen kunde föranleda.

Kommitterade hafva den 20 november 1905 i ämnet afgifvit betänkande, åtföljdt af förslag till förordning angående jordregister med formulär till registret.

Efter en öfversikt af jordeboksväsendet och det reformarbete däri, som i främmande länder börjades på 1700-talet, hvarigenom den moderna katastern uppkom, redogöra kommitterade för hvad, som menas med den i åtskilliga främmande länders lagstiftning förekommande termen kataster. Här af framgår att ordet kataster (capitastrum) betecknade i äldre tider en längd öfver dem, hvilka voro skyldiga att betala skatt per hufvud (capitationsafgift), men från denna betydelse, i hvilken ordet kataster ungefär motsvarar vår mantalslängd, har katastern öfvergått att beteckna en jordebok, i hvilken de för fastigheternas uppskattning viktiga förhållanden, såsom deras beståndsdelar med dessas areal och beräknade afkastning m. m. noggrant angifvas. Därefter redogöra kommitterade för lagstiftningen angående fastighetsbokföringen eller katasterväsendet i de flesta af de europejska länderna, däribland Finnland, hvars lagstiftning hufvudsakligen ligger till grund för kommitterades förslag, och vidare för den gällande lagstiftningen i Sverige angående jorde- och fastighetsböcker.

Efter dessa redogörelser framlägga kommitterade sitt af motiver åtföljda förslag till förordning angående jordregister.

Enligt detta förslag skall för hvarje län för dess landsbygd af förste landtmätaren föras ett socknevis upprättadt jordregister, upptagande enligt uppgjort formulär hemman och öfriga jordeboksenheter å särskilda upplägg i alfabetisk ordning, oberoende af deras jordnatur, och inom byarne i nummerordning, samt dels de upplägg, som i särskilda fall kunna ifrågakomma, dels ock nya upplägg för de jordeboksenheter, hvilka tillkomma efter jordregistrets första upplägg. Hvarje blad i registret förses med öfverskrift samt indelas genom linjer i kolumner och inskrifningsrum med hemmanets namn och nummer samt socknens namn i öfverskriften och i de upplinjerade kolumnerna ordningsnummer för inskrifning, förutvarande och gällande register, nummer och mantal, särskildt namn å fastigheten, om sådan finnes, såsom vid afsöndringar är vanligt, ägovidd, angifven särskildt för inrösningsjorden, indelad i tomter, åker och dylikt, för äng och för odlingsmark samt för afrösningsjord och impedimenter med utsatt totalsumma, landtmäteriförrättning, vid hvilken fastighetens areal blifvit bestämd, upptagen till arten af och tiden för fastställelse eller

annan afslutning, skifteslittera, ägares namn, förrättningsaktens arkifnummer, tid, då å afsöndring fastställelse meddelats eller, där fastställelse ej ägt rum, tid för lagfarts meddelande första gången, myndighet, som fastställt afsöndringen, och rum för särskilda anteckningar, tillhöpa 18 kolumner. Afsöndrad lägenhet skall antecknas på hvarje jordeboksenhetsupplägg, därifrån afsöndring skett, och därefter öfverföras till nytt upplägg. Hvarje i jordregistret införd fastighet åsättes ett registernummer, bestående af fastighetens i uppläggets öfverskrift antecknade nummer med en sifferexponent (1^1 , 1^2 , 1^3 o. s. v.) och den fastighet, för hvilken upplägget är afsedt, erhåller exponenten 1. Har fastigheten delats genom landtmäteriförrättning i flera lotter, betecknas dessa med nya registernummer sålunda, att den första registrerade erhåller till exponent 2, den andra 3 o. s. v. Ett redan användt registernummer får icke ånyo användas.

Exempel:

Åby N:r 1. $\frac{3}{4}$ mantal frälse.

Inskr. Ordn. N:r 1. Register. N:r 1, $\frac{3}{4}$ mtl.

Arealuppgifter i hektar, ar och		Storskifte 1801.
qv.-meter.		Enskifte 1828.

Ägarens namn. Genom hemmansklyfning delade i 1^2 , 1^3 , 1^4 . Dessa nummer äro således öfverförda till nya upplägg och det äldre upplägget delvis öfverlinjeradt med rött.

För jordregistrets första upplägg äro åtskilliga handlingar erforderliga och skola aflämnas dels af häradsskrifvaren och dels af domhafvanden. Erfordras anteckning i jordregistret till följd af landtmäteriförrättning, skall förste landtmätaren verkställa sådan efter erhållande af konceptakten och göra nödig ändring när registrerad fastighet delas i flera lotter, däraf någon eller några böra upptagas i fastighetsbok efter lotternas införande i jordregistret. Sedan fastställelse af Konungens Befallningshafvande meddelats å jordafsöndring, skola handlingarna öfverlämnas till förste landtmätaren för införande af den afsöndrade lägenheten i jordregistret och anteckning om lägenhetens och stamfastighetens registernummer ske, så väl å tillståndsresolutionen som å karta, om sådan ansökningen bilagts, hvarjämte i förslaget föreskrifter med-

delats i afseende å behöfliga anteckningar i andra fall såsom vid afsöndring från publika hemman och vid expropriationer m. fl. fall. I sammanhang med detta författningsförslag hafva kommitterade föreslagit dels den ändring i 21 § af lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyfning m. m., att det åligger Konungens Befallningshafvande att tillse att, innan beslutet om fastställelse å begärd jordafsöndring till sökanden utlämnas, den afsöndrade lägenheten varder i jordregistret införd, dels i 8 § af lagen den 25 maj 1905 rörande afgäld från afsöndrad lägenhet, att vid meddelande af beslut, som i 5 eller 6 §§ (afseende nedsättning af afgäld eller fördelning i visst fall af utskylds utgörande), Konungens Befallningshafvande skall tillse att lägenheten varder i jordregistret införd, där så ej redan skett, dels i 6 § af k. förordningen den 6 aug. 1894 angående mantalsskrifning, att tillägg göres därom att, sedan de förteckningar, som af häradsskrifvaren skola upprättas för jordregistrets uppläggande, af förste landtmätaren behörigen kompletterade, till häradsskrifvaren återsändts eller han emottagit årsuppgift från 1:ste landtmätaren å de i jordregistret införda fastigheter eller å ändringar i afseende å införda fastigheter, häradsskrifvaren skall i mantalslängden för de fastigheter, som upptagas, i jordregistret, jämväl införa deras registerbeteckning.

Kommitterade lämna ock först en allmän motivering för förslaget och därefter en speciell sådan för författningsförslagets särskilda stadganden. I den allmänna motiveringen framhålles hufvudsakligen, att de nuvarande fastighetsböckerna sakna öfverskådlighet såväl därutinnan att ett flertal fastigheter finnas upptagna å samma upplägg, som ock därigenom att å samma upplägg upptagna fastigheter icke hafva sådana beteckningar att de kunna sägas vara i boken individualiserade. Så till exempel kan ett mantal, Alby N:o 1, som upptages under ett upplägg, innehålla åtta hemmansdelar, hvar och en betecknad såsom ett åttendedels mantal, men utan någon specifik sådan beteckning, att hvarje särskild del kan skiljas från de öfriga åttendedelarne. Kommitterade anse därför att böckerna nu icke kunna fylla det ändamål, för hvilket de enligt 1875 års förordningar angående lagfart och inteckning skulle upprättas och föras, samt att utom dessa fel den

anmärkning kan göras emot fastighetsböckerna, att de hvarken direkt eller indirekt utvisa hvilken å marken utlagd fastighet skedd inskrifning afser, äfvensom att ej alla skedda jordafsöndringar blifvit fastställda, så att stamhemmanens återstående areal ej alltid kunde utrönas, samt på grund häraf och af andra angifna omständigheter, såsom bristande kartor för en del afsöndringar, ofullständig mätning m. m. Kommitterade hafva lika med lagberedningen ansett det vara nödvändigt att ett annat underlag bereddes för fastighetsböckerna.

Då det kommitterade lämnade uppdrag åsyftar en utredning, huruvida åt de uppgifter angående fastighetsförhållandena, hvilka för närvarande skola upptagas i jordeboken, må kunna gifvas den omfattning att de därigenom beredde jämväl ett ändamålsenligt underlag för fastighetsbokföringen, men uppgifter angående städernas fastighetsförhållanden ej upptagas i jordeböckerna, så har uppdraget ansetts ej omfatta städernas fastigheter. I afseende å sådana köpingar och därmed jämförliga orter, för hvilka tomtindelning såsom i stad finnes fastställd, anse kommitterade det böra få bero på pröfning af kungl. majt i hvarje särskildt fall, om sådan ort bör undantagas från bestämmelserna om upprättande af jordregister.

Till material för jordregistrets upprättande skola läggas jordeböckerna, de i landtmäterikontoren i länen befintliga kartor och handlingar rörande landtmäteriförrättningar öfver laga skiften, hemmansklyfningar och ägostyckningar samt för hemman, hvilka ej undergått laga skifte, äldre delningar, nämligen storskiften och enskiften, de af konungens befallningshafvande utfärdade resolutioner angående fastställda jordafsöndringar samt från häradsrätternas arkiv uppgifter å alla de lagfarna jordafsöndringar, å hvilka fastställelse ej af konungens befallningshafvande meddelats. Dessutom skulle från domhafvanderna infordras uppgift ur fastighetsböckerna å fastigheternas ägare och deras åtkomst.

I afseende å kostnaden för jordregistrets första uppläggande och successiva komplettering göra kommitterade en approximativ heräkning, grundad å försöksarbeten för en och annan socken, därvid kostnaden befunnits utgöra tre kronor för hvarje registerenhet, och komma med tillägg för vissa vid det definitiva upp-

lägget, utöfver hvad vid försöksarbetet förekommit, nödiga arbeten för forskning i mantalslängder och fastighetsböcker, till det resultat, att för de i runda tal till 146,525 stycken beräknade jordenheterna i riket skulle efter ett pris af fyra kronor stycket fordras omkring 600,000 kronor.

I afseende å jordregistrets fortsatta förande yttra kommitteerade att ett beslut om inrättande af ett jordregister för riket skulle, enär jordregistrets förande komme att göra 1:ste landtmätaren till byråttjänsteman med så trägen tjänstgöring å ämbetsrummet att, denne tjänsteman i och för registrets förande och upplysningars meddelande jämte andra honom åliggande tjänstegöromål skall blifva så sysselsatt, att han ej finge tid till landtmäteriförrättningar. Detta skulle föranleda en så beskaffad löneroglering för 1:sta landtmätarne att de ej skulle behöfva sysselsätta sig med landtmäteriförrättningar.

Till vidare upplysning i detta afseende hänvisa ock kommitteerade till landtmäteristyrelsens den 3 augusti 1903 afgifna underdåniga förslag till omorganisation af landtmäterikåren m. m.

II.

Om det nya Resereglementet.

Den 13 december 1907 utfärdades nytt resereglemente. Detta är fortfarande indeladt i 6 klasser. Rättigheten att få skjutserättning för tre hästar, som hittills ägt rum i 1:sta och 2:dra klasserna, är borttagen, så att skjutslega i dessa klasser ej heller får beräknas för mera än två hästar. Dagtraktamentet är höjdt utom i 1:sta klassen, där det fortfarande är 15 kr. Det utgår nu med 13 kr. i 2:dra klassen i stället för 12 kr., med 11 kr. i 3:dje klassen, i stället för 10 kr., med 8 kr. i 4:de klassen, i stället för 6 kr., med 6 kr. i 5:te klassen i stället för 4 kr. 50 öre och med 4 kr. i 6:te klassen, i stället för 2 kr. 50 öre. Förhöjningen är således störst i 4:de klassen. Klassifikationen är i allmänhet oförändrad. Många nedsättningar i reseersättningen äro gjorda, så att förhöjningen i dagtraktamentet i de flesta fall ej ersätter minsk-

ningen i öfrigt. Färd med velociped eller automobil omtalas ej, hvarföre vid dessa befordringssätt ersättningen får beräknas likasom med skjuts. Ur sparsamhetssynpunkt hafva tillkommit flera nya bestämmelser. Så skall, i fall tur- och returbiljett eller kombinerad biljett användes, detta beräknas å reseräkningen. Om fribiljett åtnjutes å ångbåt eller järnväg, så fås ej betalning för biljett. I fråga om ersättning för transport af reseffekter hafva emellertid de största inskränkningarne vidtagits. Sådan ersättning har hittills utgått med 1 kr. 50 öre i de tre första klasserna, med 1 kr. i 4:de klassen och med 75 öre i 5:te och 6:te klasserna, men utgår nu med blott en kr. i de fyra första klasserna och med 75 öre i 5:te och 6:te klasserna. Denna ersättning får emellertid ej beräknas, om den resande samma dag, han afrest från en plats, dit återvänder, och ej beller, då den resande med skjuts, för hvilken godtgörelse åtnjutes, ankommer till eller afreser från ångbåts- eller järnvägsstation. Enligt det nya reglementet fås ersättning för resa, som företages ifrån ett förrättningsställe för erhållande af nattkvarter, om sådant ej kan fås vid förrättningsstället, men förrättningen skall fortsättas följande dag. Detta är en välbehöflig förbättring af resereglementets bestämmelser. Vid sådan resa fås dock ej ersättning för transport af reseffekter, om sådan kunde ifrågakomma. Inskränkningarne ifråga om godtgörelse för transport af reseffekter synas emellertid ej hafva fog för sig, utom måhända bestämmelsen att godtgörelse för transport af reseffekter ej må beräknas, om resa sker från ångbåt- eller järnvägsstation, dit resanden ankommit med skjuts. Denna rättighet finnes ej heller i 1881 års resereglemente och medgafs ej heller förr än den genom kongl. majts resolution den 22 november 1889 i enskildt mål vann godkännande. De nu vidtagna inskränkningarne i godtgörelsen för transport af reseffekter komma i de flesta fall ej att ersättas genom den obetydliga höjningen af dagtraktamentet och hafva redan blifvit föremål för ett, som det vill synas, befogadt kländer. Särdeles lidande på inskränkingen därutinnan, att ersättningen ej utgår, ifall resan börjar och slutar på en och samma dag, hafva nämndemännen blifvit vid beräkningen af den godtgörelse, som tillkommer dem för biträde vid ransakning i brott-

mål, jämlikt k. kung. den 3 juni 1892, därvid dagtraktamente ej förekommer.

Behof af godtgörelse för transport af reseffekter förekommer emellertid ganska ofta vid resa, som ej räcker mera än en dag eller, i fall den resande under en flera dagars resa på aftonen återkommer till en plats, därifrån han på morgonen afrest, men skall följande dag fortsätta resan åt annat håll. Om resa börjas från hemmet med åkdon till järnvägs- eller ångbåtsstation och därifrån fortsättes, eller om den börjas med en station och därifrån fortsättes med åkdon till ett förrättningsställe, så måste den resande under en stor del af året medföra andra öfverplagg än han behöfver å järnväg. Äfven vid resa för erhållande af nattkvarter har den resande behof af nattsaker och kan måhända ej heller å förrättningsstället kvarlämna sina öfriga reseffekter. Inträffar ej något af dessa fall, så behöfver en resande ofta, äfven vid blott en dags resa, medföra mera eller mindre vidlyftiga handlingar, böcker, penningskrin och författningar samt, om han är läkare eller veterinär, instrumenter och medicinalier m. m. För öfrigt borde ifrågavarande stadgande ej vara så redigeradt, att, såsom nu är händelsen, förbudet att åtnjuta godtgörelse för transport af reseffekter afser ej allenast resa från hemmet, utan äfven resa från ett förrättningsställe eller nattläger till ett annat ställe, om den resande återkommer till det förra stället på samma dags afton. Sådant kan under en fortgående resa förekomma och i det fallet medför den resande effekter för en eller några dagars resa.

Enligt § 18 har tillkommit en välbehöflig, ej nu befintlig bestämmelse om ersättning för hvad, som utgifvits för transport af redskap och dylikt.

Bestämmelsen i § 6 af mom. 1 af 1881 års resereglemente att resekostnadsersättning utgår efter det eller de i reglementet angifna olika sätt att färdas, med skjuts, på ångfartyg eller på järnväg, som för resan verkligen begagnats och att det skall såsom tjänstefel anses, om ämbets- eller tjänsteman i reseräkning upptager godtgörelse för ett med högre kostnad förenadt befor-

dringssätt än det af honom använda, är utbytt emot följande i 22 §: Såsom tjänstefel anses, om ämbets- eller tjänsteman mot bättre vetande i reseräkning lämnar oriktiga uppgifter i syfte att förskaffa sig högre ersättning än som enligt resereglementet honom tillkommer.

ändring af den ställning de innehade vid fördragens avslutande med Norge. Det är detta sista argument, som författaren ständigt för fram för att bevisa sitt påstående att Island aldrig förlorat sin suveränitet, aldrig sjunkit ned till att blott vara en med en viss själfständighet i inre frågor utrustad provins. Det finnes emellertid vissa besvärande fakta, som det knappast går för honom att helt bortförklara. Danmarks högsta domstol har i långa tider varit sista instans äfven vid isländska rättstvister. Faktiskt har dessutom Island århundraden igenom styrts från Köpenhamn som en dansk provins. Grundvalen för den nuvarande fördelningen mellan de saker, som angå hela riket, och dem, som endast röra Island, utgöres slutligen af en år 1871 af konung och riksdag i Danmark stiftad lag och till denna lag hänvisas uttryckligen i 1903 års af isländska alltinget så godt som enstämmigt antagna författning. Den formella rätten synes sålunda ej ligga fullt så afgjort på isländsk sida, som författaren af det här förevarande arbetet vill göra troligt. Och man kan väl förstå de danska författare, som tala för att man skall, med bortseende från de formälträttsliga synpunkterna, om hvilka enighet ej synes kunna uppnås, endast hålla sig till den praktiskt politiska sidan och där söka finna den lösning, som bäst befordrar de båda ländernas nytta.

Fredrik Hjemqvist.

Litteratur.

Islands staatsrechtliche Stellung von der Freistaatszeit bis in unsere Tage von RAGNAR LUNDBORG. Berlin 1908. (Tryckt i Uppsala 1907).

Frågan om Islands ställning inom det danska^s riket eller om man så vill till Danmark har på de senare åren allt mer kommit fram i förgrunden i vårt grannlands politiska diskussioner. Dansk och isländsk uppfattning hafva därvid helt naturligt divergerat icke blott beträffande den praktiska politiken utan äfven och kanske ännu mer i fråga om den historiska utvecklingens karaktär och den statsrättsliga betydelsen af vissa tilldragelser. Det har varit en segsliten process, där man å ömse håll har med skäl och motskäl sökt utreda, på hvilken sida den formella rätten egentligen ligger. Pendeln har därunder rört sig mellan så motsatta meningar som å ena sidan några framstående danska rättslärdes häfdande af att enbart dansk lagstiftningsmyndighet skulle kunna fråntaga Island den avtonomi, som det för närvarande äger, och å andra sidan isländska politikere och författares påstående, att deras land fortfarande de jure är en suverän stat endast i personalunion med Danmark.

• I denna strid har nu äfven från svensk sida gjorts ett inlägg. Redaktör RAGNAR LUNDBORG, redan förut känd som författare af en sammanfattande öfversikt af de moderna statsförfattningarne, har i en på tyska affattad broschyr tagit upp till behandling det onekligen intressanta problemet om Islands statsrättsliga klassificering. Han gör sig därvid helt till talsman för den speciellt isländska uppfattningen. Punkt för punkt söker han påvisa att Island alltid bevarat sin suveränitet. Grunden sökes i isländarnes fördrag med de norska konungarne. Särskildt framhålls att de förre hade förbehållit sig rätt att anse sig lösta från förbindelsen, om fördragsbestämmelserna kränktes. Under den följande tiden hafva isländarne själfva aldrig uttryckligen gått in på någon väsentlig för-

Strödda meddelanden.

Frekvensen af veneriska sjukdomar i de europeiska härarna. Bland förefintlig statistik öfver sjukdomars frekvens och utbredning (morbiditystatistik) torde den, som till material har arméerna, böra räknas som en bland de tillförlitligaste. Hvarje förekommande sjukdom registreras, och den människomassas storlek, inom hvilken de rapporterade fallen förekomma, är noggrant känd. Emellertid delar morbiditystatistiken beträffande denna »utvalda befolkning» den egenskapen med morbiditystatistiken öfver hufvud, att den, då den utnyttjas till internationella jämförelser, lätt gifver anledning till felaktiga slutsatser. Detta till följd af olikheter mellan länderna med afseende på registreringens noggrannhet och sjukdomsfrekvensens procentuella beräkning samt äfven med afseende på sjukdomarnas nomenklatur. Särskilgen tillhöra emellertid de veneriska sjukdomarna dem, som i samtliga härar behandlas rapportmässigt på det mest öfverensstämmande sätt, hvadan vid en internationell jämförelse siffrorna beträffande dem kunna gifva upphof endast till relativt små felslut.

En jämförelse mellan olika europeiska härar med afseende på frekvensen af dessa sjukdomar torde vara af så mycket större intresse, som man till en viss grad kan vara berättigad att anse deras utbredning i hären som en måttstock för deras förekomst bland befolkningen i dess helhet. Särskildt gäller detta, då undersökningarna sträcka sig öfver längre tidsperioder.

I *Internationale Wochenschrift f. Wissenschaft, Kunst u. Technik* har en tysk stabsläkare, D:r Heinrich Schwiening, offentliggjort ett par uppsatser öfver ämnet ifråga.

Af en i den första af dessa uppsatser förefintlig tabell framgår, att bland de länder, från hvilka författaren har uppgifter (Sverige saknas) den gynnsammaste ställningen länge intagits af Preussen. Förekomsten af veneriska sjukdomar i den preussiska (inclusive sachsiska och württembergiska) arméen uttryckes med

talet 19,6 ‰ d. v. s. att på 1,000 värnpliktige af medelstyrkan voro 19,6 veneriskt sjuka. Siffran afser de första tre åren på 1900-talet. Uppgifter från en del andra land gifva vid handen, att det andra rummet innehafts under långa tider af Bajern, som emellertid 1902—03 distanserar Preussen och företer ett frekvenstal af 18,3 ‰. Vid ungefär samma tid befinner sig Frankrike i tredje rummet med 27,1 veneriskt sjuke värnpliktige på 1,000 sådana af medelstyrkan; och därpå följa i ordning: Belgien med ett tal af 28,3 ‰, Nederländerna med 31,4, Ryssland med 40,5, Danmark med 45,9, Österrike-Ungarn med 60,3 samt med ett duktigt språng Italien med 91,6 ‰. Sist af alla de upptagna länderna står England med den alldeles utomordentligt ogynnsamma siffran af 125,0 ‰. Att den engelska armén sålunda visar sig slå rekord i ogynnsam riktning med afseende på frekvensen af veneriska sjukdomar, därtill är orsaken att söka i det fullständigt olikartade sätt, hvarpå arméen rekryteras i England och i de länder, som basera sin härsmak på allmän värnplikt. Talen för England äro därför icke jämförliga med de öfriga.

Man finner emellertid, att olikheterna äro ganska afsevärda mellan olika länder. Ännu tydligare framgår detta af nedanstående lilla tabell. Om man sätter förekomsten i den preussiska arméen af veneriska sjukdomar åren 1897/98—1901/02 till 10 ‰, så blifva motsvarande tal under samma tid för

den bajerska armén	11,4 ‰
» franska	14,3 »
» belgiska	14,9 »
» nederländska	16,6 »
» danska	16,9 »
» ryska.....	21,1 »
» den österrikisk-ungerska	31,7 »
» italienska.....	47,9 »
» engelska	60,4 »

Naturligtvis är det icke lätt att för dessa olikheter gifva en uttömmande orsaksbegrundning. Man torde kunna fördela orsaksmomenten i två hufvudgrupper. Dels har man att taga i betraktande sådana, som sammanhånga med de rent militäriska förhållandena, alltså militäradministrativa och disciplinära anordningar, truppernas förläggningssorter (landsbygd eller storstäder) o. s. v. Dels och framför allt måste såsom en väsentlig hufvudfaktor framhållas den olika frekvensen af de veneriska sjukdomarne i de skilda landens totalbefolkningar. För att förklara hvarpå denna återigen beror, måste man hänvisa på en hel del samverkande orsaker. Här spela in sådana saker som prostitutionens reglering, landets allmänna kulturståndpunkt, antalet läkare, kvacksalfveriets utbredning, de sociala förhållandena, internationella samfärdsförbindelser, de allmänna moraliska åskådningarna, kanske också rasegendomligheter.

Gifvetvis förete arméafdelningarna i olika delar af samma land ganska stora skiljaktigheter i det omhandlade afseendet, men utrymmet förbjuder oss att ingå härpå.

Förf:s statistik gifver också svar på den högtintressanta frågan, om de veneriska sjukdomarna i de europeiska härarna äro stadda i ökning eller aftagande. Lyckligtvis aflägga hans siffror det vittnesbördet, att det senare är fallet. I nästan alla arméer hafva de under loppet af det nittonde århundradet aftagit; dock har siffrornas sjunkande merendels icke varit absolut kontinuerligt, utan ofta afbrutits af perioder, under hvilka de stigit. Att förbättringen i det hela varit afsevärd, framgår af en jämförelse mellan å ena sidan tillståndet vid slutet af 1870-talet eller början 1880-talet, då nästan i alla arméer frekvensens kulmen inträder, och å andra sidan de gynnsammaste förhållandena vid innevarande århundrades ingång. Nedanstående tabell klargör minskningens intensitet. Endast sådana länder hafva i den kunnat medtagas, från hvilka fullständiga uppgifter rörande förändringarna föreligga. De veneriska sjukdomarna hafva nu aftagit

	under perioden	med	medelafstagande på ett år
i preussiska armén	1881/82—1900/01	56,6 %	2,8 %
» bajerska »	1881/82—1902/03	59,9 »	2,7 »
» franska »	1880—1902	56,6 »	2,5 »
» belgiska »	1880—1903	59,4 »	2,5 »
» italienska »	1881—1901	29,1 »	1,4 »
» Österrike-Ungerska armén...	1879—1902	29,2 »	1,2 »

Det visar sig sålunda, att i den preussiska, bajerska, franska och belgiska armén aftagandet har i årligt genomsnitt varit tämligen lika stort, ehuru något större i de tyska. I Österrike-Ungarn och Italien har kampen mot de veneriska sjukdomarna haft väsentligt ringare resultat. — Äfven Englands höga tal hafva betydligt minskats, således från 1878—82 till 1903—04 sjunkit med nära 100 %, från 245,2 ‰ till 125,0 ‰. Hvad vårt grannland — det enda skandinaviska land, som är med i förf:s statistik — Danmark beträffar, så lämnas uppgifter endast för åren 1898—1902 och för 1903—04. Här företer sig en stigning från 33,6 ‰ till 45,9 ‰. Öfver hufvud kan man beträffande en del härar i de allra sista åren skönja en tendens till någon, om ock ej så stor, ökning af siffrorna ifråga — ett förhållande, som manar till en alltjämt fortsatt energisk kamp för att förhindra utvecklingskurvan att gå åt orätt håll och i stället tvinga den att än mera sjunka. Ty trots alla uppnådda resultat äro de veneriska sjukdomarna äfven i de hittills gynnsammaste åren ännu alltjämt en olycka af stor räckvidd för folken.

Till frågan om vattenkraftens förstatligande. I *Neue Züricher Zeitung* har i slutet af förra året stått en ganska beaktansvärd artikel i den icke blott i Schweiz utan äfven hos oss aktuella frågan om statens intresse i utbytet af vattenkraften. Efter *Zeitschrift f. Socialwissenschaft* återge vi därur följande:

Tillhandahållandet af elektrisk energi åt ett område är en uppgift, som bör tillmätas lika stor betydelse, som någonsin anskaffandet af dricksvatten eller andra förnödenheter, som behövas för livvets uppehållande. I en tid, då den mänskliga arbetskraften ofta måste anlitas på ett sätt, som underblåser missnöjet och ökar klasshatet, måste det allt mer ligga en vidtskådande och förutseende regering om hjärtat att kunna ställa vattenfallens eviga kraft till medborgarnes förfogande. Vattenkraften bör därför tillhöra staten. Insikten härom har sedan länge blifvit den härskande i Schweiz och ingen kanton beviljar för närvarande koncessioner på andra villkor, än att anläggningarne efter en viss tid hemfalla till staten.

På detta sätt blir alltså staten befriad från all risk, som kan vara förenad med en vattenkraftsanläggning. Och det är därför ej att undra på att denna princip så fort trängt igenom. Men å andra sidan kan det ej anses fullt rätt, att staten helt undandraget sig från delaktighet i risken. Och det är fråga, om ej staten, åtminstone när det gällde den del af strömmens kraft, som den behöfver för egen del, borde undvika mellanhänder.

Det är visserligen sant att kostnaderna pr enhet af vattenkraft i följd af amortering går tillbaka för hvarvt år och att vid en ekonomiskt riktig förvaltning den tidpunkt måste inträda, då anskaffningskostnaderna ha sjunkit ned till en obetydlighet, vid hydrauliska anläggningar närapå till noll. Man bör dock akta sig för att låta bedraga sig genom de ögonblickliga resultaten. Den uppgift, inför hvilken vi stå, är mycket större. Det gäller anläggningar, som skola vara i århundraden och där kommer det mindre an på om de afskrifvas ett årtionde förr eller senare. Hufvudvikten måste i stället läggas därpå, att den elektriska strömmen ej bindes vid ändamål, som väl kunna för tillfället vara ur köpmanssynpunkt »goda affärer» men icke motsvara allmänhetens anspråk.

Tillförseln af en så viktig förnödenhet, som den elektriska strömmen, får ej ske så, att de förmögna eller de geografiskt välbelägna åtnjuta några fördelar, utan här måste ske en fördelning efter ett stort system, som utjämnar och gör det möjligt äfven för de fattigaste och aflägsnaste kommunerna att få del af den välsignelsebringande energien. Då anläggningarna en gång hemfallit till staten, skola dessa fordringar lätt fyllas. Skall det ske redan i dag, måste staten inrätta sina egna kraftstationer eller åtminstone taga del i sådana. Det senare kan dock ej i regel rekommenderas.

Värdestegringskatten inför Preussens Abgeordnetenhaus. Det tyska jordreformförbundet har i en masspetition anhållit om införandet af en statlig värdestegringskatt, dock så att kommunerna skulle få del af inkomsterna. Nyligen har saken varit före i preussiska landtdagen, men tanken har afvisats af de mera betydande riksdagspartiernas talare. För närvarande finnes således ingen utsikt, att preussiska staten skall ingripa reglerande i fråga om värdestegringskatten, utan det blir fortfarande kommunerna, som på egen hand få göra sina experimenter på detta fält.

En författare, D:r J. Altenrath, har i *Soziale Praxis* med anledning häraf klandrat det sätt, hvarpå principen om värdestegringskatt för närvarande tillämpas i Preussen. Skatten skulle egentligen vara ett medel att underlätta lösningen af bostadsfrågan, men då inkomsterna utan vidare gå in i den allmänna kommunalkassan, har följden blifvit, att den nyssnämnda synpunkten skjutits åt sidan och skattens enda betydelse allt för ofta blifvit att vara en ny inkomstkälla för kommunerna. Författaren anser därför en statlig reglering af hithörande förhållanden synnerligen önskvärd.

Administrativ praxis.

3. Vid taxering får afdrag med viss procent ske endast å den del af de för rörelsen anskaffade maskiners anskaffningsvärde, som återstår efter en årlig afskrifning af samma procent å nämnda värde¹⁾. Afskrifning med 10 procent medgifven å maskiner för rörelse, som hufvudsakligen äfsett papperstillverkning.

Af 1904 års taxeringsnämnd för Öja socken blef Gransholms aktiebolag, som bedrifver papperstillverkning och kvarnrörelse, taxerad till bevillning för 17,440 kr. inkomst af rörelse.

Hos Kronobergs läns pröfningsnämnd yrkade bolaget, att som bolaget, hvars vinst år 1903 utgjort 25,789 kr. 87 öre, vore berättigadt att vid taxering åtnjuta afdrag för den minskning i värde, bolagets maskiner genom slitning år 1903 undergått, med 10 % å maskinernas bokförda värde, 280,616 kr. 66 öre, bolaget måtte befrias från taxeringen.

Genom beslut d. 23 sept. 1904 fann pröfningsnämnden, enär vid bevillningstaxeringen bolagets nettovinst, enligt 1903 års vinst- och förlustkonto utgörande 21,834 kr. 2 öre, borde ökas till 33,289 kr. 87 öre, och denna summa minskas med 14,030 kr. 83 öre, utgörande den till 5 % å maskinernas bokförda värde beräknade värdeförminskningen å nämnda föremål, och 8,350 kr., motsvarande 5 % af taxeringsvärdet å bolagets i rörelsen använda fastigheter, då till beskattning återstode 10,909 kr. 4 öre, samt vid bolagets taxering till inkomstskatt borde till sistnämnda belopp läggas beräknad inkomst af bolaget tillhörig fast egendom med 8,350 kr., skäligt endast på det sätt bifalla bolagets talan, att bolagets bevillningstaxering nedsattes till 10,909 kr., hvarjämte pröfningsnämnden taxerade bolaget till inkomstskatt för 19,200 kr. inkomst.

Häröfver besvarade sig bolaget hos kammarrätten samt yrkade, under vidhållande af sitt påstående om rätt till afdrag med 10 % å maskinernas bokförda värde, att bolaget måtte befrias från taxeringen till bevillning för inkomst af rörelse, äfvensom att inkomstskattetaxeringen måtte i enlighet därmed rättas, men fann kammarrätten enligt utslag den 23 nov. 1905 ej skäl göra ändring i pröfningsnämndens beslut.

¹⁾ Jfr Själfdeklaration, Handb. utg. af O. Brodin och R. Palmgren, 4:de uppl. s. 73, 76.

Bolaget fullföljde sina besvär hos K. M:t under yrkande att, med upphäfvande af kammarrättens utslag, bolaget måtte befrias från taxering för inkomst af rörelse ifrågavarande år.

Målet föredrogs den 20 sept. 1907 för K. M:t. Enär bolaget med afseende å arten af sin rörelse, som hufvudsakligen utgjordes af pappers-tillverkning, och det sätt, hvarpå densamma enligt hvad upplyst vore bedrefves, måste anses berättigadt att vid taxering åtnjuta afdrag med ett belopp, motsvarande 10 % å den del af de för rörelsen använda maskinernas anskaffningsvärde, som efter en årlig afskrifning af 10 % å samma värde återstode, ty och som bolaget, hvilket, enligt hvad handlingarna föranledde, finge antagas hafva börjat sin rörelse med ingången af år 1902, ostridigt icke därefter företagit någon som helst afskrifning å de för rörelsen använda maskinernas till ett belopp af 280,616 kr. 66 öre bokförda värde samt vid sådant förhållande bolaget enligt ofvannämnda beräkningsgrund vore i ofvanberörda hänseende för ifrågavarande år berättigadt till ett afdrag af 25,255 kr. 50 öre, alltså och då bolaget därjämte ägde rätt att vid taxeringen till inkomstbevällning åtnjuta afdrag med ett belopp af 8,350 kr., motsvarande 5 % af taxeringsvärdet å de för bolagets rörelse använda fastigheter, och summan af nämnda afdrag öfverstege bolagets till 33,289 kr. 87 öre beräknade nettovinst af rörelsen för år 1903, fann K. M:t skäligt att, med ändring af kammarrättens utslag, befria bolaget från skyldighet att för år 1904 utgöra inkomstbevällning samt nedsätta dess taxering för inkomstskatt till 8,000 kr.

G. T.

---

4. *I fråga om ansvarigheten för revisor, som, innan utbetalning skett, granskat och godkänt den till grund för utbetalningen liggande räkningen.*

Efter granskning af statskontorets räkenskaper för år 1904 yrkade kammarrättens revisionsafdelning *dels* att, enär öfversten G. Lexsell, hvilken enligt uppdrag angifna dagar inspekterat militäröfningar vid vissa högre allmänna läroverk i Stockholm, enligt anordning den 6 okt. 1904 fått för dessa förrättningsdagar uppbära traktamenten efter 12 kr. för dag med 84 kr., men, vid det förhållande att, jämligt kungörelsen d. 12 aug. 1902 angående ny anordning af militäröfningarna vid högre allmänna läroverk m. m., regementsofficer, som förordnats att inspektera militäröfningarna vid berörda läroverk, såsom godtgörelse för detta uppdrag skulle äga bekomma reskostnads- och traktamentsersättning enligt gällande resereglemente, samt L. vid nämnda tillfälle haft sitt hemvist i Stockholm, anmärkta traktamentsersättningen icke bort utgå, beloppet måtte ersättas, *dels ock*, att, som till justitiekansleren E. Sjöberg och v. häradshöfdingen A. Lindgren, af hvilka den förre förrättat och den senare såsom sekreterare biträdt vid inspektion d. 27 sept. 1904 å mötesplatsen Polacksbacken, enligt anordningar d. 11 okt. 1904 utbetalts ersättning, utom för resa från Stockholm till Uppsala och samma väg åter, jämväl för färden med skjuts mellan Uppsala och förrättningsstället med 6 kr. 10 öre till S. och med

4 kr. till L., men, vid det förhållande att mötesplatsen till en del vore belägen inom Uppsala stads område, ersättning för berörda färder icke skolat utgå, anmärkta beloppen, tillhoppa 10 kr. 10 öre måtte återgåldas; och yrkade revisionen tillika, att återbetalningsskyldigheten för de anmärkta beloppen måtte åläggas kanslisekreteraren C. G. F. Hagbergh, som i egenskap af revisor och bokhållare i statskontoret granskat de till grund för anordningarna liggande besluten.

I afgifven förklaring invände Hagbergh, dels att enär ifrågavarande anmärkningar afsåge statskontorets räkenskaper, kammarrätten på grund af stadgandet i § 1 mom. 3 i den för kammarrätten gällande instruktion icke ägde upptaga frågan om ersättningsskyldighet för de anmärkta beloppen i den ordning densamma nu blifvit väckt, dels ock att enär H. icke vore någon redogörare eller uppbördsman utan endast haft att såsom en underordnad tjänsteman med tillämpning af gällande författningar och öfriga föreskrifter granska ifrågavarande räkningar och föreslå de åtgärder, hvartill han ansett utredningen föranleda, H. icke kunde lagligen ådömas någon betalningsskyldighet till följd af de utaf statskontoret fattade besluten.

Genom utslag d. 28 mars 1907 fann kammarrätten skäligt att, med gillande af anmärkningarna, förplikta H., hvilken i egenskap af revisor och bokhållare i statskontoret granskat de till grund för utbetalningarna liggande räkningarna, att ersätta anmärkta beloppen, tillhoppa 94 kr. 10 öre, dock med honom öppen lämnad rätt att af vederbörande söka sitt åter efter befogethet.

Häröfver besvarade sig H. hos K. M:t, som enligt utslag d. 8 nov. 1907 sig utlät, att, enär enligt den för statskontorets ämbets- och tjänstemän fastställda arbetsordning H. såsom revisor och bokhållare därstädes med afseende å de i de framställda anmärkningarna afsedda utbetalningsfrågorna allenast haft att tillhandagå vederbörande byråchef vid ärendenas beredning samt föreslå de åtgärder, hvartill utredningen ansåges föranleda, och H. följaktligen ej kunde anses ansvarig för de till grund för de anmärkta utbetalningarna liggande besluten, pröfvade K. M:t skäligt att, med upphäfvande af kammarrättens öfverklagande utslag, ogilla den mot H. i målet förda talan.

G. T.

Till red. insända skrifter:

- Arbetsstatistisk Tidskrift*, utg. af Industristyrelsen i Finland. 1907. N:o 4. 1908. N:o 1. Hfors 1908.
- Det ny Aarhundrede*, red. af POUL LEVIN og P. MUNCH. Aarg. 5. H. 6 o. 7. Kbhvn 1908.
- Det nya Sverige*. Tidskrift för nationella spörsmål, utg. af ADRIAN MOLIN. Årg. 2. H. 2. Sthlm 1908.
- Ekonomiska Samfundet i Finland*. Föredrag och förhandlingar. Band V. H 4. Hfors 1908.
- Finsk tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik*, utg. af R. F. v. WILLEBRAND. T. LXIV. H. II—III. Hfors 1908.
- Försäkringsföreningens Tidskrift 1908*. H. 1. Sthlm 1908.
- Industria*. Industripolitisk halfmånadstidning. I arbetarefrågor organ åt svenska arbetareföreningen. Utg. D:r HJ. G. WALLGREN. Arg. IV. N:o 3—7. Sthlm 1908.
- Meddelanden från Handelskammaren i Gefle för år 1907*. Arg. 1. Gefle 1908.
- Meddelanden från K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik*. 1908. N:o 2. Sthlm 1908.
- “*Mercator*“. Zeitschrift für Handel und Gewerbe Finlands. Herausgeber: AMOS ANDERSON. Jahrgang 3. N:o 4—8. Hfors 1908.
- Nationaløkonomisk Tidskrift*. Udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. H. 1. Kbhvn 1908.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1908. H. 1—2. Sthlm 1908.
- Revue du Travail*. Publiée par l'Office du Travail de Belgique. Treizième année N:o 3—6. Bruxelles 1908.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift*. Red. GUNNAR SCHOTTE. Arg. 6. H. 2—4. Sthlm 1908.
- Social Tidskrift*. Red. G. H. v. KOCH. Arg. VIII. H. 2—3. Sthlm 1908.
Bilaga: Folkbiblioteksbladet, utg. af Folkbildningsförbundet. Red. af A. HIRSCH. Arg. VI. H. 1. Sthlm 1908.
- Statistisk Månadsskrift*, utg. af Stockholms stads statistiska kontor. Arg. 3. H. 1—2. Sthlm 1908.
- Statsøkonomisk Tidskrift*. 1907. Udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. H. 4. Kria 1908.
Bilaga: FRØLICH T., F. H. Frølich og hans Samtid. H. 3 B. Kria 1908.
- Stockholms stads statistik*. III. Hälso- och sjukvård. 1906. Utarbetad af IVAR ANDERSSON och J. GUINCHARD. IV. Fattigvård. 1906. Utarbetad af Stockholms stads statistiska kontor. IX. Arbetsförmedling. Arg. 1. Utarbetad af Stockholms stads arbetsförmedling och Stockholms stads statistiska kontor. Sthlm 1907.
- The Journal of Political Economy*. Vol. 16. N:o 2—4. Chicago 1908.
- Tidsskrift for Retsvidenskab*, udg. af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse i Christiania. Aarg. 20. H. 4. Aarg. 21. H. 1—2. Kria 1908.
- Zeitschrift für Socialwissenschaft*, herausg. von JULIUS WOLFF. 1908. H. 2—4. Leipzig 1908.
- ANDRÆ, POUL, Andræ og hans Opfindelse Forholdstalsvalgmaaden. Anden forøgede Udgave. Lehmann & Stages Boghandel. Kbhvn 1907.
- VANNÉRUS, ALLEN, Kultursystematik. Sthlm 1908.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 27,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

